

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

**ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ
ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ**

ΛΑΣΚΑΡΙΤΣΑ ΜΠΡΙΣΙΜΙΤΖΑΚΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ

**«Ο ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ, ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ «ΓΟΡΓΙΑΣ»**

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΚΑΡΛΑΦΤΗ - ΜΟΥΡΑΤΙΔΗ ΦΩΤΕΙΝΗ (Επιβλέπουσα)

Διδάσκουσα στο ΤΞΓΔΜ του Ιονίου Πανεπιστημίου, μέλος ΕΔΙΠ

ΛΑΖΑΡΑΤΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Διδάκτωρ Καθηγητής Φιλοσοφίας

ΛΙΒΑΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ

*Διδάκτωρ Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων, Πρόεδρος του ΤΞΓΔΜ του Ιονίου
Πανεπιστημίου*

ΚΕΡΚΥΡΑ, ΜΑΡΤΙΟΣ 2024

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	4
A. ΠΛΑΤΩΝ	5
i. Η ζωή και η δράση του	5
ii. Το συγγραφικό έργο του Πλάτωνα.....	6
B. «ΓΟΡΓΙΑΣ»	7
i. Η συγγραφή του έργου	7
<i>α. Χρονικό πλαίσιο και σκοπός συγγραφής του έργου</i>	<i>7</i>
<i>β. Ανάλυση της πλατωνικής γραφής.....</i>	<i>8</i>
ii. Το περιεχόμενο του έργου	9
<i>α. Η υπόθεση του διαλόγου</i>	<i>9</i>
<i>β. Οι βασικοί ήρωες του διαλόγου και η σκιαγράφηση των χαρακτήρων τους.....</i>	<i>10</i>
<i>Σωκράτης.....</i>	<i>10</i>
<i>Γοργίας</i>	<i>11</i>
<i>Πώλος.....</i>	<i>12</i>
<i>Καλλικλής</i>	<i>13</i>
iii. Η φιλοσοφική οπτική του έργου.....	13
<i>α. Η φιλοσοφία του Πλάτωνα.....</i>	<i>13</i>
<i>β. Η φιλοσοφία του Πλάτωνα στο «Γοργία»</i>	<i>15</i>
<i>γ. Συσχέτιση γενικής πλατωνικής φιλοσοφίας με τη φιλοσοφία στο Γοργία.....</i>	<i>16</i>
iv. Ανάλυση των επιμέρους διαλόγων του έργου	16
<i>α. Διάλογος Σωκράτη – Γοργία</i>	<i>16</i>
<i>- Ρητορική.....</i>	<i>17</i>
<i>β. Διάλογος Σωκράτη-Πώλου.....</i>	<i>19</i>
<i>- Συνέχεια της έννοιας της Ρητορικής.....</i>	<i>19</i>
<i>- Η σημασία της δικαιοσύνης.....</i>	<i>20</i>
<i>γ. Διάλογος Σωκράτη-Καλλικλή</i>	<i>21</i>
<i>- Πολιτική</i>	<i>21</i>
v. Ενότητα και συνοχή των διαλόγων.....	23
vi. Η Σωκρατική μαιευτική μέθοδος.....	24
vii. Σύγκριση του ρητορικού με το φιλοσοφικό λόγο.....	25
Γ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	26
Δ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	28

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τον ειλικρινή σεβασμό μου σε όλα τα μέλη της Επιτροπής Επίβλεψης της Διπλωματικής Εργασίας μου, τα οποία ήταν ιδιαίτερα υποστηρικτικά μαζί μου. Συγκεκριμένα, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ – κατ’ αλφαβητική σειρά- στον κο Λαζαράτο Ιωάννη, στον κο Λίβα Σωτήριο και φυσικά στην επιβλέπουσα της εργασίας μου, κυρία Καρλάφτη-Μουρατίδη, η οποία μέσα από το μάθημά της μ’ έφερε σ’ επαφή με την ανάλυση του πολιτικού λόγου κατά την περίοδο της αρχαιότητας, παροτρύνοντάς με να επιλέξω της ανάλυση ενός πλατωνικού έργου ως θέμα της συγκεκριμένης εργασίας. Φυσικά, θα ήθελα να εκφράσω την αμέριστη ευγνωμοσύνη μου και ως προς τους υπόλοιπους καθηγητές του μεταπτυχιακού, οι οποίοι μου «άνοιξαν» νέους ορίζοντες στη γνώση. Τέλος, επιθυμώ ν’ αφιερώσω την παρακάτω εργασία στην αγαπημένη μου γιαγιά Δέσποινα, η οποία έφυγε από τη ζωή κατά τη διάρκεια συγγραφής της, καθώς εκείνη ήταν που μ’ έμαθε να προσπαθώ για την επίτευξη των στόχων μου και να εξελίσσομαι καθημερινά, πιστεύοντας πάντα σ’ εμένα.

Σας ευχαριστώ όλους για το όμορφο αυτό «ταξίδι»!

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σκοπός της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας είναι ν' αναδειχθούν και ν' αναλυθούν όλα εκείνα τα στοιχεία του πλατωνικού έργου «Γοργίας», μέσα από τα οποία οριοθετούνται και προσανατολίζονται ζωτικής σημασίας ερευνητικά πεδία, όπως εκείνα της ρητορικής, της πολιτικής και της φιλοσοφίας. Ειδικότερα, επιχειρείται η διεύρυνση οριζόντων ως προς τον τρόπο σκέψης που σχετίζεται με τα συγκεκριμένα πεδία έρευνας, ενώ ταυτόχρονα αξιοποιούνται στοιχεία της πλατωνικής σκέψης, τα οποία δεν είχαν αναδειχθεί στην πλήρη διανοητική δυναμική τους, έως σήμερα. Όσο αφορά τη μεθοδολογία, που ακολουθείται στην παρούσα εργασία, αυτή βασίζεται στη βιβλιογραφική έρευνα, και κατ' επέκταση στην ανάλυση κειμένων. Ταυτόχρονα, αποκρυσταλλώνοντας τη γενικότερη φιλοσοφία του Πλάτωνα και στη συνέχεια, εστιάζοντας στο «Γοργία», συσχετίζεται η γενική πλατωνική θεωρία με τη φιλοσοφία που παρουσιάζεται στο συγκεκριμένο έργο, αναφέροντας τις ομοιότητες και τις πιθανές αποκλίσεις. Επιπλέον, γίνεται προσπάθεια κρίσης του στοχασμού του Πλάτωνα με βάση τη δευτερογενή βιβλιογραφία, ενώ αναζητούνται τα στοιχεία εκείνα που καθιστούν το υπό έρευνα έργο σύγχρονο ή διαχρονικό. Φυσικά, η κριτική επεκτείνεται και στο επίπεδο αναμέτρησης των πλατωνικών σκέψεων με την πραγματικότητα. Τέλος, επιχειρείται η διεξαγωγή συμπερασμάτων ως προς τη σημασία της ρητορικής, της πολιτικής και της φιλοσοφίας στη διαμόρφωση μιας υγιούς κοινωνίας.

A. ΠΛΑΤΩΝ

i. Η ζωή και η δράση του

Ο Πλάτων γεννήθηκε στην Αθήνα το 427 π.Χ από αριστοκράτες γονείς, κι έλαβε παιδεία ανάλογη των προσώπων που προορίζονταν ν' αφοσιωθούν στην πολιτική.¹ Συγκεκριμένα, έλαβε τη στοιχειώδη για γόνο αριστοκρατών εκπαίδευση στα αντικείμενα της Αθηναϊκής παιδείας -γραμματική, μουσική, γυμναστική- και μαθήτευσε, όπως μαρτυρεί ο Αριστοτέλης κοντά στον Κρατύλο, οπαδό του Ηράκλειτου, ο οποίος τον έφερε σε επαφή με την προσωκρατική σκέψη. Αληθινός δάσκαλός του όμως υπήρξε ο Σωκράτης, ο οποίος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της σκέψης του.

Το 399 π.Χ, ο Πλάτων απογοητευμένος, τόσο από την ανάρμοστη συμπεριφορά της ολιγαρχικής παράταξης –η οποία μάλιστα αποτελούσαν κι από συγγενείς του- όσο κι από την άδικη απόφαση του δημοκρατικού καθεστώτος να κατηγορήσει και να καταδικάσει σε θάνατο το Σωκράτη, αποφάσισε ν' αποσυρθεί από τα πολιτικά δρώμενα. Στράφηκε, λοιπόν, στο δρόμο της φιλοσοφίας που είχε ήδη χαράξει ο δάσκαλός του. Συγκεκριμένα, η Σωκρατική φιλοσοφία, σύμφωνα με την οποία η ανθρώπινη ζωή στο ατομικό και συλλογικό επίπεδο, προάγεται στην αρετή με την κατάκτηση της αληθινής γνώσης, αποτέλεσε τη βάση του αυτοτελούς Πλατωνικού οικοδομήματος.

Έπειτα ερχόμενος σ' επαφή με τα Ορφικά και Πυθαγόρεια δόγματα, μέσω του στοχαστή Αρχύτα, αποφάσισε να μεταβεί στις Συρακούσες, όπου ήταν τύραννος ο Διονύσιος Α' ο Πρεσβύτερος. Ωστόσο, η επαφή του Πλάτωνα μαζί του δεν ήταν ιδιαίτερα ευτυχής, μ' απότοκο ν' αναγκαστεί ο φιλόσοφος να επιστρέψει στην Αθήνα. Το ταξίδι του αυτό ήταν περιπετειώδες και λίγο έλειψε να πουληθεί ως δούλος.

Με την επιστροφή του στην Αθήνα, ο Πλάτων ίδρυσε την περίφημη σχολή του, την Ακαδημία, η οποία έγινε κοινότητα διδασκαλίας και διερεύνησης της ανώτερης μορφής γνώσης. Μέσα από τον Πλάτωνα, το όνομα «Ακαδημία» απέκτησε νέο περιεχόμενο· αυτό της αυστηρής επιστημονικής έρευνας, η οποία διεξαγόταν στη σχολή του.² Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί πως για πρώτη φορά στην ιστορία, στη σχολή αυτή συμμετείχαν και γυναίκες, καθώς ο Πλάτων – όπως κι ο Σωκράτης- πίστευαν στη διανοητική και ηθική ισοδυναμία των φύλων. Η Ακαδημία έγινε έδρα και φορέας της Πλατωνικής αντίληψης.

Όσο αφορά τη συγγραφική δραστηριότητα του Πλάτωνα, αυτή χρονογραφείται πιθανότερα προγενέστερα της ίδρυσης της σχολής (γύρω στο 388 π.Χ.), οπότε και γύρισε από το πρώτο του ταξίδι στη Δύση. Μέχρι και το δεύτερο ταξίδι του στη Σικελία το 367 π.Χ., είχε πιθανότατα ολοκληρώσει τη συγγραφή των Σωκρατικών διαλόγων. Ο Πλάτων ένιωθε πως αποστολή της ζωής του ήταν να κατακτήσει την πραγματική επιστήμη, σαν προϋπόθεση για τη σωτηρία της ψυχής του. Γι' αυτό κι αμέσως μετά την έκδοση του υπό

¹ Πλάτων, «Γοργίας (η περί ρητορικής)», Κάκτος, Αθήνα 1993, σελ 13

² Βιλάμοβιτς, «Πλάτων, τα χρόνια της ωριμότητας», Κάκτος, Αθήνα 2006,σελ. 59

εξέταση στην παρούσα εργασία πλατωνικού έργου «Γοργίας», αποφάσισε να κάνει το γύρο του κόσμου.³

Ο Πλάτων έζησε αφοσιωμένος στη διδασκαλία και τη συγγραφή. Επαίνεσε την πόλη του στα έργα του, για την υπεράσπιση της οποίας δε δίστασε να πάρει μέρος σε εκστρατείες, καθώς και να υποδείξει άλλα πολιτεύματα, όταν έκρινε πως οι αρχές των ήδη υπάρχοντων, δεν εξασφάλιζαν την ευνομία και τη δικαιοσύνη.

Η πολιτική φιλοσοφία –η οποία απαντάται σε μεγάλο μέρος του «Γοργία»- ήταν ένα από τ' αντικείμενα, που τον απασχόλησαν ιδιαίτερα στα τελευταία χρόνια της ζωής του. Απεβίωσε το 347 π. Χ. αφήνοντας πίσω του τη μέγιστη πολιτισμική κληρονομιά.

ii. Το συγγραφικό έργο του Πλάτωνα

Το συγγραφικό έργο του Πλάτωνα είναι αρχικά μνήμη και φήμη, εξιδανικευτική του βίου, του θανάτου και του ήθους του Σωκράτη, αλλά κι ανάπτυξη, ευμέθοδη και πολύπτυχη, της διδασκαλίας του, πιστή ως κάποιο βαθμό στο πνεύμα του.⁴ Όλα τα έργα του Πλάτωνα, εκτός από την «Απολογία Σωκράτους» και βέβαια τις «Επιστολές», είναι διάλογοι. Συγκεκριμένα, ο διάλογος αποτέλεσε υφολογική και ειδολογική καινοτομία και έδωσε την ευκαιρία στον Πλάτωνα να εκφράσει τις φιλοσοφικές του απόψεις με λογοτεχνική αρτιότητα και ενάργεια.⁵ Συνήθιζε, μάλιστα, να καταγράφει αναλυτικά τους διαλόγους του Σωκράτη με ρήτορες και φιλοσόφους, σε μια προσπάθεια να οδηγηθεί ο αναγνώστης στην αλήθεια, έχοντας όμως πάντα ως αφετηρία τη λανθασμένη αντίληψη. Πρόκειται για τη γνωστή «μαιευτική» μέθοδο που χρησιμοποιούσε ο Σωκράτης, ξεκινώντας πάντα από μία ψευδή άποψη και θέτοντας ερωτήσεις στο συνομιλητή του, ώστε να φτάσει μόνος του στην αλήθεια.

Όσο αφορά τη χρονική περίοδο συγγραφής των πλατωνικών διαλόγων, η οποία αποτέλεσε αντικείμενο μακροχρόνιας έρευνας, καθώς μέσα από αυτή μπορούν να εξακριβωθούν τα στάδια της φιλοσοφικής και συγγραφικής εξέλιξης του Πλάτωνα, διακρίνεται σε τρεις περιόδους. Στην πρώτη περίοδο, τη Σωκρατική, ανήκουν τα έργα εκείνα του Πλάτωνα, τα οποία εστιάζουν στην ανάλυση Σωκρατικών εννοιών. Στη δεύτερη περίοδο, ο φιλόσοφος αποδεσμεύεται σταδιακά από τις Σωκρατικές έννοιες και στρέφεται προς την αναζήτηση των πρώτων αρχών βασιζόμενος στη θεωρία των «Ιδεών». Τέλος στην τρίτη περίοδο, η οποία θεωρείται και η πιο ώριμη συγγραφικά, συγκεράζονται τα χαρακτηριστικά των δύο προηγούμενων. Ο διάλογος «Γοργίας», ο οποίος θ' αναλυθεί εκτενώς παρακάτω, ανήκει χρονικά στη Σωκρατική περίοδο, καθώς μέσα από το έργο αυτό, επιχειρείται τόσο η αναζήτηση των Σωκρατικών εννοιών της

³ Βιλάμοβιτς, «Πλάτων, τα χρόνια της ωριμότητας», Κάκτος, Αθήνα 2006, σελ. 13

⁴ Δεσποτόπουλου Κωνσταντίνου Ι. , «Φιλοσοφία του Πλάτωνα», Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύννης της Ελληνικής Φιλοσοφίας, Αθήνα 1997, σελ.16

⁵ Πλάτων, «Γοργίας (η περί ρητορικής)», Κάκτος, Αθήνα 1993, σελ. 26

δικαιοσύνης, της ηθικής, της αρετής και της πολιτικής, καθώς και η γενικότερη αναζήτηση της αλήθειας, πάντα υπό το πρίσμα της φιλοσοφίας.

B. «ΓΟΡΓΙΑΣ»

i. Η συγγραφή του έργου

α. Χρονικό πλαίσιο και σκοπός συγγραφής του έργου

Ο Γοργίας, όπως έχει προαναφερθεί, ανήκει στους Σωκρατικούς διαλόγους και είναι ένα από τα περιφημότερα συγγράμματα της ηθικής φιλοσοφικής γραμματείας.⁶ Κατά πάσα πιθανότητα είναι έργο της νεανικής ηλικίας του Πλάτωνα· πιθανότητα μάλιστα, γράφτηκε λίγο καιρό μετά το θάνατο του Σωκράτη.⁷ Ωστόσο, αμφιβολίες κυριαρχούν ως προς τον ακριβή χρόνο διαδραμάτισης των γεγονότων, καθώς πιθανολογείται πως ο Σωκρατικός αυτός διάλογος έλαβε χώρα είτε το 405 π.Χ -έτος κατά το οποίο ο Σωκράτης προήδρευε της Εκκλησίας του Δήμου κατά των Αθηναίων- είτε το 427 π.Χ. – έτος επίσκεψης του Γοργία στην Αθήνα. Βέβαια, πέρασαν πολλά χρόνια μέχρι ο Πλάτων να ολοκληρώσει και να συγγράψει το συγκεκριμένο διάλογο, καθώς ένα τόσο εκτεταμένο έργο όπως ο «Γοργίας» απαιτούσε ιδιαίτερη δουλειά.⁸ Συγκεκριμένα, η ολοκλήρωση και δημοσίευση του Γοργία πιθανολογείται μεταξύ 394 π.Χ. – έτος κήρυξης του Κορινθιακού πολέμου- και 390 π.Χ. –έτος κατά το οποίο ο Πλάτων απέπλευσε για την Αίγυπτο, από όπου και ξεκίνησε να πραγματοποιεί το όνειρό του, που δεν ήταν άλλο από το γύρο του κόσμου.⁹

Θεωρώντας ως δεδομένο πως την περίοδο συγγραφής του έργου, η Αθήνα προσπαθεί να ανασυγκροτήσει τη δύναμή της και να κινηθεί ξανά ενάντια στη Σπάρτη, καθώς και ότι τις αποφάσεις για τα πολιτικά ζητήματα των ελληνικών πόλεων λαμβάνουν πλέον οι ρήτορες, που καταφέρνουν κι επηρεάζουν τον δήμο, εύκολα συμπεραίνει κανείς πως ο Πλάτων πιθανότατα στόχευε να τονίσει, μέσα από το έργο του αυτό, τον κίνδυνο που αποτελούσαν οι κατ' επάγγελμα ρήτορες για το μέλλον της Αθηναϊκής Πολιτείας. Σε κάθε περίπτωση βέβαια, ο πραγματικός σκοπός συγγραφής του «Γοργία» δεν είναι η προώθηση της αξίας της ρητορικής αλλά ο σωστός τρόπος ζωής και γενικότερα η ίδια η ζωή, ακριβώς όπως το πραγματικό θέμα της «Πολιτείας» -μεταγενέστερου έργου του Πλάτωνα- δεν είναι τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα εναλλακτικών πολιτικών και οικονομικών συστημάτων, αλλά η «δικαιοσύνη, η σωφροσύνη και η μέλλουσα κρίση».¹⁰

⁶ Πλάτων, «Γοργίας (η περί ρητορικής)», Κάκτος, Αθήνα 1993, σελ. 47

⁷ Πλάτων, «Γοργίας (η περί ρητορικής)», Κάκτος, Αθήνα 1993, σελ. 47

⁸ Βιλάμοβιτς, «Πλάτων, τα χρόνια της ωριμότητας», Κάκτος, Αθήνα 2006 σελ. 14

⁹ Βιλάμοβιτς, «Πλάτων, τα χρόνια της ωριμότητας», Κάκτος, Αθήνα 2006, σελ. 15

β. Ανάλυση της πλατωνικής γραφής

Μελετώντας κανείς τους πλατωνικούς διαλόγους, από τους πρώιμους έως και τους ύστερους, μπορεί να συναντήσει τόσο στοιχεία δραματικότητας όσο και ορθολογικότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ορθολογικότητας στο «Γοργία» αποτελεί η έντονη επιχειρηματολογία μεταξύ των συνομιλητών. Συχνά ο Σωκράτης ρωτά το λόγο για τον οποίο εκθέτει ο συνομιλητής του μια συγκεκριμένη άποψη.

(- ΣΩ: «*Γιατί λοιπόν δεν ονομάζεις τις άλλες τέχνες ρητορικές...*»,

- ΓΟΡ: «*Επειδή, Σωκράτη, στις άλλες τέχνες...*» 450b-c)

Επίσης, ο Πλάτων είναι γνωστός για τον καινοτόμο τρόπο γραφής του, καθώς μεταφέρει στον αναγνώστη το διάλογο με ιδιαίτερη παραστατικότητα και ζωντάνια. (ΣΩ: «*Μα την Ήρα, Γοργία, μου αρέσουν οι απαντήσεις σου, γιατί απαντάς όσο γίνεται συντομότερα*» 449d). Χαρακτηριστικό είναι επίσης ότι η δραματική δομή του κάθε διαλόγου έχει συνέπεια και παρέχει την ευχέρεια, να εκφράζονται πολλές παράλληλες γνώμες για το ίδιο ζήτημα, σε κάποια λογική μεταξύ τους, και η καθεμιά τους εναρμονισμένη με τη νοοτροπία του αντίστοιχου προσώπου του διαλόγου, αλλά και προβλημένη με άκρα προσπάθεια μυστικότητας.¹¹ Αυτό αποδεικνύεται σε όλη την έκταση του διαλόγου του Σωκράτη με τους τρεις συνομιλητές του, όπου εκφράζεται ξεκάθαρα η άποψη του κάθε ομιλητή. Γενικά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως ο «Γοργίας» αποτελεί ένα διάλογο κριτικής των σοφιστών και των ρητόρων αλλά και αυτοδύναμου φιλοσοφικού στοχασμού.

Ακριβέστερα, όλα τα έργα του Πλάτωνα εκτός από την «Απολογία του Σωκράτη» και τις «Επιστολές» είναι γραμμένα σε μορφή διαλόγου, ώστε να εμφανίζονται σαν καταγραφή του ζωντανού προφορικού λόγου μεταξύ δύο συζητητών, έστω με παρουσία κι άλλων.¹² Στη συνείδηση του Πλάτωνα είχε πάντα ιδιαίτερη βαρύτητα η προφορική διδασκαλία.

Παρακάτω παρατίθεται ένα απόσπασμα από το πλατωνικό έργο «Φαίδρος», στο οποίο επιβεβαιώνεται η σημασία της προφορικής διδασκαλίας τόσο για τον Πλάτωνα όσο και για τον ίδιο το Σωκράτη. Συγκεκριμένα, ο Σωκράτης σε συζήτησή του, με το μαθητή του Φαίδρο, αναφέρει: «*Γιατί αυτό το κακό έχει η γραφή, Φαίδρε, και αληθινά μοιάζει με τη ζωγραφική. Τα γεννήματα της ζωγραφικής στέκονται μπροστά μας σαν να 'ναι ζωντανά. Αν όμως τα ρωτήσεις κάτι, σιωπούν μεγαλοπρεπώς. Το ίδιο κάνουν και οι γραμμένοι λόγοι· σου δίνουν την εντύπωση ότι σκέφτονται και σου μιλούν, αν όμως ρωτήσεις κάτι από αυτά που σου λένε, θέλοντας να το καταλάβεις, δηλώνουν ένα μόνο πράγμα, το ίδιο πάντοτε. Απαξ και γραφεί ο κάθε λόγος, σέρνεται από δω και από κει και φτάνει αδιακρίτως τόσο στα χέρια αυτών που τον καταλαβαίνουν όσο και στους εντελώς άσχετους, αφού ο ίδιος δεν ξέρει να πει σε ποιους πρέπει να πάει και σε ποιους όχι. Και όταν τον κακομεταχειρίζονται*

¹¹ Δεσποτόπουλου Κωνσταντίνου Ι. , «Φιλοσοφία του Πλάτωνος», Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον ερεύνης της ελληνικής φιλοσοφίας, Αθήνα 1997, σελ. 17

¹² Δεσποτόπουλου Κωνσταντίνου Ι. , «Φιλοσοφία του Πλάτωνος», Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον ερεύνης της ελληνικής φιλοσοφίας, Αθήνα 1997, σελ. 16

και άδικο τον κατηγορούν, πάντοτε χρειάζεται τη βοήθεια του πατέρα του, γιατί ο ίδιος ούτε μπορεί να αμυνθεί ούτε να βοηθήσει τον εαυτό του».

Μέσα από τα λόγια αυτά του Σωκράτη, αποδεικνύεται η πεποίθησή του πως ο διάλογος είναι η μέγιστη μορφή γνώσης και πραγματικής άσκησης της φιλοσοφίας. Γι' αυτό και ο ίδιος δεν κατέγραψε κανέναν από τους διαλόγους του. Ωστόσο, συνεχίζει παρακάτω λέγοντας: «Έτσι είναι [το συμπέρασμα του Σωκράτη] αγαπητέ μου Φαίδρε. Πιστεύω όμως ότι πολύ ωραιότερη είναι η σοβαρή ενασχόληση με αυτά τα θέματα, όταν κάποιος χρησιμοποιεί τη διαλεκτική τέχνη και αφού βρει την κατάλληλη ψυχή φυτεύει και σπέρνει μέσα του λόγους με αληθινή γνώση· [γνώση πρέπει να έχεις για να διδάξεις] λόγους ικανούς να υπερασπίσουν τον εαυτό τους και αυτόν που τους φύτεψε· λόγους όχι άκαρπους αλλά γόνιμους, απ' όπου αναφύονται και νέοι λόγοι σε άλλες ψυχές, και έτσι διατηρούν πάντοτε μέσα τους αθάνατο το σπέρμα και φέρνουν στον κάτοχό τους την ευδαιμονία – όσο βέβαια αυτό είναι δυνατό στον άνθρωπο».

Η γραφή, λοιπόν, μπορεί να σταθεί αρωγός στην άσκηση της φιλοσοφίας κι εν γένει της γνώσης. Τον πρωταρχικό ρόλο όμως, πάντα θα έχει η διαλεκτική, καθώς μέσα από τις ερωτήσεις και κατ' ακολουθία τις απαντήσεις, μπορεί ο άνθρωπος να φτάσει στην αλήθεια.¹³ Κι αυτή ακριβώς την αλήθεια είναι που προσπαθεί ν' ανακαλύψει ο Σωκράτης – και κατ' επέκταση ο Πλάτων- στο υπό εξέταση έργο του «Γοργία», μέσα από τους διαλόγους του με τους ρήτορες, οι οποίοι με τη σειρά τους επικαλούνταν πως δεν υπάρχει αλήθεια, παρά μόνο πειθώς, μέσα από την τέχνη των λόγων.

ii. Το περιεχόμενο του έργου

α. Η υπόθεση του διαλόγου

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο «Γοργίας» είναι ένα από τα περιφημότερα συγγράμματα της ηθικής φιλοσοφικής γραμματείας. Πρόκειται για ένα Σωκρατικό διάλογο, καθώς κύριο διαλεγόμενο πρόσωπο είναι ο Σωκράτης και ουσιαστικοί συνομιλητές του κατά σειρά ο Γοργίας, ο Πώλος και ο Καλλικλής. Ο Γοργίας, σπουδαίος σοφιστής και ρήτορας, επιχειρεί ν' αποδείξει στο Σωκράτη πως η ρητορική είναι η μέγιστη τέχνη. Ωστόσο, ο Σωκράτης, μέσα από τα ερωτήματά του, οδηγεί το συνομιλητή του σε διαφορετικές κάθε φορά απαντήσεις σχετικά με τη φύση, το έργο και το σκοπό της ρητορικής, αποδεικνύοντας πως ακόμα κι ένας τόσο καλός γνώστης της ρητορικής, όπως ο Γοργίας, αδυνατεί ν' απαντήσει με σαφήνεια σε βασικές έννοιες της φιλοσοφίας και της ρητορικής.

Το Γοργία διαδέχεται στη συζήτηση ο μαθητής του, Πώλος, ο οποίος με προπέτεια ισχυρίζεται πως η ρητορική τέχνη παρέχει δύναμη εξουσίασης των ανθρώπων. Ωστόσο, ο Σωκράτης αντιτίθεται στη συγκεκριμένη άποψη υποστηρίζοντας πως η ρητορική δεν είναι τέχνη, αλλά απλή εμπειρία που δημιουργεί ευχαρίστηση και ηδονή, ενώ την ίδια

στιγμή ο Σωκράτης εκφράζει τους υψηλούς ηθικούς στοχασμούς του τονίζοντας πως το να διαπράττει κανείς μια άδικη πράξη είναι για τον ίδιο χειρότερο απ' ό,τι να την υφίσταται άποψη την οποία ο Πώλος αντιμετωπίζει ως μωρολογία.

Τέλος, ο Σωκράτης συνδιαλέγεται με το νέο πολιτικό, Καλλικλή, ο οποίος είναι υπέρμαχος της κυριαρχίας του κατά φύση ισχυρότερου. Συγκεκριμένα, μέσα από το διάλογο αυτό αφήνονται υπόνοιες ως προς τη διαφθορά των πολιτικών ηγεμόνων της εποχής, οι οποίοι συχνά συμπεριφέρονταν με αλαζονεία, εφαρμόζοντας το «δίκαιο του ισχυρού» θεωρώντας πως όλες οι προβλέψεις περί ισότητας δεν είναι παρά κατασκευές των πολλών κι αδυνάτων, ακριβώς επειδή αδυνατούν να κυριαρχήσουν. Φυσικά, ο Σωκράτης αντιτίθεται στις απόψεις του Καλλικλή, μέσα από μια ποικιλία επιχειρημάτων και παρομοιώσεων, που θ' αναλυθούν εκτενώς παρακάτω. Άλλωστε ο ιδανικός πολιτικός άνδρας, κατά το Σωκράτη, οφείλει να είναι δημιουργός ήθους και δικαιοσύνης για τους πολίτες, ενώ παράλληλα δε θα πρέπει να διστάζει να εναντιώνεται στις επιθυμίες του πλήθους, όταν αυτές απομακρύνονται από τις υπόλοιπες αξίες. Κορυφώνοντας, μάλιστα, τη διεκτραγώδηση των συνεπειών της διαφθοράς, ο Σωκράτης ολοκληρώνει το διάλογο με την αφήγηση ενός εσχατολογικού μύθου, μέσα από τον ποιητικό πλατωνικό λόγο που απηχεί τον Ορφισμό, σύμφωνα με τον οποίο η επίγεια δόξα, οι τιμές και η εφήμερη δύναμη δεν επαρκούν για ν' απομακρύνουν τη θεϊκή τιμωρία.

Ο «Γοργίας» δεν είναι απλά ένας από τους πολλούς Σωκρατικούς διαλόγους, στους οποίους ο Σωκράτης προσπαθεί μέσω της μαιευτικής μεθόδου να οδηγήσει τους συνομιλητές του στην αλήθεια, αλλά είναι πολύ περισσότερο μια ωδή στο δίκαιο, στην αλήθεια και στην αρετή, καθώς την περίοδο που διαδραματίζεται ο διάλογος επικρατεί διαφθορά στην πολιτική σκηνή της Αθήνας, με τους ρήτορες να προσπαθούν να χειραγωγήσουν το πλήθος, χωρίς ίχνος δισταγμού.¹⁴

β. Οι βασικοί ήρωες του διαλόγου και η σκιαγράφηση των χαρακτήρων τους

Σωκράτης

Ο μέγας αυτός φιλόσοφος της αρχαιότητας αποτελεί το βασικότερο ήρωα του συγκεκριμένου έργου, καθώς εκείνος είναι που παρακινεί το Γοργία και τους υπόλοιπους συνομιλητές του, να του αναλύσουν ποια ακριβώς είναι η τέχνη της ρητορικής, που με τόσο σθένος επικαλούνται ότι κατέχουν. Είναι, άλλωστε γνωστό πως ο Σωκράτης αποδοκίμαζε αυτές τις τέχνες, υποστηρίζοντας πως η αλήθεια είναι μόνο μία και πως η τέχνη των ρητόρων είναι ν' απομακρύνουν τους ανθρώπους από αυτήν. Γνωστός μάλιστα για το ειρωνικό του ύφος, ο Σωκράτης δε διστάζει να ειρωνευτεί, σε αρκετά σημεία των διαλόγων, τους συνομιλητές του. «Θέλω να πληροφορηθώ από αυτόν, ποια είναι η δύναμη της τέχνης του και τι επαγγέλλεται και διδάσκει. Την άλλη επίδειξη, όπως λέει, ας την κάνει

¹⁴ Όλες οι πληροφορίες που αφορούν την υπόθεση του έργου αντλήθηκαν από την εισαγωγή του βιβλίου Πλάτων, «Γοργίας (η περί ρητορικής)», Κάκτος, Αθήνα 1993, σελ. 47-53

άλλη φορά» (447c) λέει ο Σωκράτης στον Καλλικλή, αφήνοντας αιχμές για την τάση του Γοργία να κάνει επίδειξη της ρητορικής του δεινότητας στο λαό.

Ταυτόχρονα, δε θα μπορούσε κανείς ν' αμφισβητήσει την πολιτική ακεραιότητα του Σωκράτη, όπως χαρακτηριστικά τονίζει και ο Ξενοφών στα Α' Απομνημονεύματα.¹⁵ Όπως αποδεικνύεται και μέσα από το έργο, ο Σωκράτης συνομιλώντας με τον Πάλο, εκφράζει την άποψη πως «μεγαλύτερο όλων και πρώτο ανάμεσα στα κακά είναι το ν' αδικεί κάποιος και να μην τιμωρείται» (479 d). Μέσα από τα λόγια του αυτά, ο Σωκράτης αποδεικνύει την πίστη του στο δίκαιο, το οποίο αποτελεί θεμελιώδες ιδανικό μιας υγιούς πολιτικής κοινωνίας. Για τον μέγα αυτό φιλόσοφο, ο νόμος είναι πάνω απ' όλα κι όχι η φύση του ανθρώπου (αντιδιαστολή νόμου- φύσης).

Γενικότερα, ο Σωκράτης είναι ένας άνθρωπος γνωστός για την ειλικρίνειά του, ο οποίος δε δίστασε στιγμή να εκφράσει τα πιστεύω του και τις απόψεις του ακόμα και τη στιγμή που βρέθηκε αντιμέτωπος με το θάνατο. Ας μην ξεχνάμε ότι οι Αθηναίοι τον καταδίκασαν σε θάνατο με τις εξής κατηγορίες: «Ο Σωκράτης κάνει αξιόποινες ενέργειες, δηλαδή δεν πιστεύει στους θεούς στους οποίους πιστεύει η πόλη, αλλά εισάγει νέες θεότητες· κάνει, ακόμη, αξιόποινες ενέργειες, επειδή χαλάει το χαρακτήρα των νέων».¹⁶ Κατηγορίες φυσικά, οι οποίες σε καμία περίπτωση δεν ευσταθούσαν, καθώς όπως αναφέρει κι ο Ξενοφών στα Α' Απομνημονεύματα, ο Σωκράτης όχι μόνο δεν επηρέαζε αρνητικά τους νέους, αλλά αντίθετα τους απέτρεπε από κακές συνήθειες κάνοντάς τους να επιθυμούν την αρετή, με σκοπό να γίνουν όσο το δυνατό καλύτεροι πολίτες. Σκοπός του πάντα ήταν να οδηγήσει τους μαθητές του στη γνώση της μίας και μοναδικής αλήθειας.

Στο σημείο αυτό, λοιπόν, θα μπορούσε να διερωτηθεί κανείς το λόγο που ξαφνικά οι Αθηναίοι στράφηκαν εναντίον του Σωκράτη. Ο λόγος είναι πως εκείνη την περίοδο, η Αθήνα ηττημένη κατά κράτος από τους Σπαρτιάτες, είχε ανάγκη να διατηρήσει την παράδοσή της, προκειμένου να μην αφεθεί στην ολοκληρωτική επικράτηση του πελοποννησιακού τρόπου ζωής. Συνεπώς, οποιοσδήποτε έθετε σε αμφισβήτηση τις βασικές ιδέες των Αθηναίων για τη θρησκεία, τη δημοκρατία ή την πολιτική θεωρούταν κατ' επέκταση απειλή για την πόλη. Και μία τέτοια δήθεν «απειλή» ήταν για τους Αθηναίους, ο Σωκράτης, ο οποίος έθετε σε αμφισβήτηση την ιδεατή αυτοεικόνα της Αθηναϊκής πόλης.

Γοργίας

Ο Γοργίας, δεινός ρήτορας της εποχής, λίγο αφότου είχε ολοκληρώσει την επίδειξη της ρητορικής του μπροστά στον αθηναϊκό λαό, συναντά το Σωκράτη, ο οποίος του ζητά να συνδιαλεχθούν ως προς τον ορισμό της ρητορικής τέχνης. Ο Γοργίας, με τη σειρά του,

¹⁵ Ζήτρος Κωνσταντίνος, Μαυρόπουλος Γ. Θεόδωρος, «Ξενοφώντειος Σωκράτης Α' Απομνημονεύματα», Εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2019, σελ. 55

¹⁶ Ζήτρος Κωνσταντίνος, Μαυρόπουλος Γ. Θεόδωρος, «Ξενοφώντειος Σωκράτης Α' Απομνημονεύματα», Εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2019, σελ. 45

αποδέχεται την πρόταση – πρόκληση του Σωκράτη να συζητήσουν και να καταλήξουν σ’ ένα συμπέρασμα ως προς το τι ακριβώς αντιπροσωπεύει η τέχνη της ρητορικής. Οι απαντήσεις όμως που δίνει ο Γοργίας περιέχουν συχνά αντιφάσεις, μ’ απότοκο να δημιουργείται στον αναγνώστη η εντύπωση πως δεν είναι απόλυτα γνώστης του αντικειμένου της τέχνης που τόσο καλά ισχυρίζεται ότι κατέχει. Συγκεκριμένα, ο Γοργίας στην ερώτηση του Σωκράτη ποιο είναι το μέγιστο αγαθό για τους ανθρώπους, του οποίου ο ρήτορας διατείνεται πως είναι δημιουργός του, απαντά πως «*το μέγιστο αγαθό και αίτιο ελευθερίας για τους ίδιους τους ανθρώπους, και συνάμα αίτιο του, είναι να εξουσιάζει κάποιος τους άλλους στην πόλη του*». (452d) Πώς όμως είναι δυνατό να δημιουργεί το ίδιο πράγμα ελευθερία και κυριαρχία;

Επίσης, ο Γοργίας συχνά εμφανίζεται να σαστίζει μπροστά στις ερωτήσεις του φιλοσόφου, μ αποτέλεσμα ν’ αρκείται σε μονολεκτικές απαντήσεις. («*Αλήθεια λες*»- 450e). Ταυτόχρονα, αρκετές είναι οι φορές που ο Γοργίας επαναλαμβάνει τη φράση: «*Σωστά νομίζεις, Σωκράτη, και καλά καταλαβαίνεις*» - 451a, «*Σωστά μιλώντας, Σωκράτη*»- 451d). Η επανάληψη αυτής της φράσης μέσα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα συνομιλίας αποδεικνύει πως ο Γοργίας έχει αρχίσει να δυσκολεύεται να δώσει μια ορισμένη και σαφή απάντηση στο συνομιλητή του και συνεπώς αρκείται στο να συμφωνήσει μαζί του. Ιδιαίτερα ασαφής κι απροσδιόριστη είναι η απάντησή του στην ερώτηση του Σωκράτη: «*Ποιο πράγμα αφορούν τα λόγια που χρησιμοποιεί η ρητορική;*» με τον Γοργία ν’ απαντά: «*Τα σπουδαιότερα και τα ωραιότερα ανθρώπινα πράγματα Σωκράτη*»- 451d.

Γενικότερα, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως ο Γοργίας εμφανίζεται ως ένας άνθρωπος ήπιων τόνων, ο οποίος σε κάθε περίπτωση αναγνωρίζει το εύρος γνώσεων του Σωκράτη, τον εκτιμά και τον σέβεται, σε αντίθεση με τον Πώλο και τον Καλλικλή, οι οποίοι έχουν έναν επιθετικό τόνο απέναντί του.

Πώλος

Ο Πώλος, μαθητής του Γοργία, νεαρός σε ηλικία θα μπορούσε να θεωρηθεί μια επαναστατική φυσιογνωμία, καθώς δε διστάζει να υπερασπιστεί με σθένος το δάσκαλό του Γοργία, επιτιθέμενος στο Σωκράτη. (ΠΩΛ: «*Μα τι, Σωκράτη; Έχεις κι εσύ για τη ρητορική τη γνώμη που εκφράζεις τώρα; Ή νομίζεις καθώς ο Γοργίας ντράπηκε να μην παραδεχτεί ότι ο ρήτορας γνωρίζει και τα δίκαια και τα ωραία και τα καλά....*» 461c) και συνεχίζει παρακάτω: «*Τι δηλαδή; Δεν θα μου επιτραπεί να λέω ό,τι θέλω*» 461d. Φυσικά, ο Σωκράτης κατανοεί το νεαρό της ηλικίας του και προσπαθεί να κατευθύνει τη συζήτηση με ηπιότερο τόνο απ’ ότι με το Γοργία.

Παράλληλα, ο Πώλος εμφανίζει άλλο ένα χαρακτηριστικό της νιότης, την παντογνωσία. Έχει την αυτοπεποίθηση πως μπορεί ν’ ανταπεξέλθει σε κάθε ερώτημα του φιλοσόφου, μη λαμβάνοντας υπόψη την έλλειψη εμπειρίας του.

(- ΣΩ: «*Και συ λοιπόν προτρέπεις να σε ρωτάει κάθε φορά ο καθένας ό,τι θέλει, επειδή ξέρεις ν’ απαντάς;*

- ΠΩΛ: «Μάλιστα»– 462a.)

Φυσικά, αυτή η συμπεριφορά του αποτελεί «κόκκινο πανί» για το Σωκράτη, αν αναλογιστούμε πως ήταν υπέρμαχος του «ἐν οἶδα [ὅτι] οὐδὲν οἶδα».

Τέλος, ο Πώλος επιτίθεται λεκτικά αρκετά συχνά απέναντι στο Σωκράτη, γεγονός που φανερώνει την αδυναμία του να τον αντιμετωπίσει μέσα από τα επιχειρήματά του.

Καλλικλής

Τρίτος συνομιλητής του Σωκράτη είναι ο Καλλικλής, νέος πολιτικός κι εκπρόσωπος «των ανθρώπων της δράσης», μ' απότοκο η συζήτηση να μεταφέρεται στη σφαίρα της πολιτικής θεωρίας. Ο Καλλικλής, ο οποίος είναι υπέρμαχος της κυριαρχίας του κατά φύση ισχυρότερου, προσπαθεί να κάνει αυτό που ο Πώλος κι ο Γοργίας δεν κατάφεραν να πείσει δηλαδή το Σωκράτη πως «είναι δίκαιο ο καλύτερος να πλεονεκτεί του χειρότερου και ο δυνατότερος του αδυνατότερου» 483d. Γι' αυτό και σύμφωνα με τον Καλλικλή, ο πολιτικός έχει κάθε δικαίωμα ν' αδικήσει και να έχει και περισσότερα προνόμια απ' όσα οι κατώτεροι, αφού αυτό είναι σύμφωνα με τη φύση δίκαιο. Φυσικά, η άποψη αυτή έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τα ιδανικά και τις αξίες του Σωκράτη, ο οποίος θεωρεί πως ο σωστός πολιτικός είναι εκείνος, που δε θα διστάσει να εναντιωθεί στις επιθυμίες του πλήθους όταν αυτές απομακρύνονται από τις απόλυτες αξίες.

Ωστόσο, είναι αρκετές οι φορές που ο Καλλικλής αδυνατεί όπως και οι υπόλοιποι δύο συνομιλητές του να ορίσει με ακρίβεια τον «καλύτερο» και κατ' επέκταση «ανώτερο». Γι' αυτό και οι συνεχείς ερωτήσεις του Σωκράτη, ώστε να γίνει πιο σαφές στα όσα λέει, του δημιουργούν έντονο εκνευρισμό, μ' αποτέλεσμα να τον κατηγορεί για φλύαρο (ΚΑΛ: «Ποια υποδήματα; Φλυαρείς;» 490e). Γενικότερα, καθ' όλη τη διάρκεια της συνομιλίας του με το Σωκράτη, ο Καλλικλής εμφανίζεται ως ένας υπεροπτικός άνθρωπος, ο οποίος αδιαφορεί για αξίες και ιδανικά, ενώ συχνές είναι οι φορές που του απαντάει με αγένεια. (ΚΑΛ: «Τι παράξενος που είσαι, Σωκράτη, και πραγματικά δημαγωγός!» 494d), (ΚΑΛ: «Δεν ντρέπεσαι, Σωκράτη, να φέρνεις τη συζήτηση σε τέτοια;» 494e)

iii. Η φιλοσοφική οπτική του έργου

α. Η φιλοσοφία του Πλάτωνα

Ο Πλάτων έχει καθιερωθεί στην Ιστορία της ανθρωπότητας ως ο μέγιστος φιλόσοφος, ιχνηυτής και θεωρός της ψυχής του ανθρώπου και της ουσίας του κόσμου, αλλά και αγωνιστής για την εμπέδωση της «ορθής πολιτείας»¹⁷. Που ακριβώς όμως στηριζόταν η

¹⁷ Δεσποτόπουλου Κωνσταντίνου Ι. , «Φιλοσοφία του Πλάτωνα», Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον ερεύνης της ελληνικής φιλοσοφίας, Αθήνα 1997, σελ. 151

φιλοσοφία του Πλάτωνα; Φυσικά στην περίφημη «Θεωρία των Ιδεών». Συγκεκριμένα, ο Πλάτων πίστευε ότι η ψυχή είχε γνωρίσει τις έννοιες των πραγμάτων σε μια υποτιθέμενη προσωματική περίοδο της ύπαρξής της. Έτσι, γι' αυτόν, κάθε γνώση και κάθε μάθηση δεν είναι παρά ανάμνηση απ' όσα η ψυχή είχε δει στην προσωματική ζωή της και είχε ξεχάσει με την είσοδό της στο σώμα. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η ναρκωμένη μνήμη ξυπνά, όταν η ψυχή βλέπει πράγματα που μοιάζουν ή και που διαφέρουν από τις άλλοτε γνωστές της υπερκόσμιες μορφές.¹⁸ Θα μπορούσε μάλιστα κανείς να υποστηρίξει πως όλη αυτή η «Θεωρία των Ιδεών» εμπεριέχει μέσα της και μια ποιητική χροιά, η οποία άλλωστε υπήρξε θέμα του φιλοσοφικού στοχασμού του Πλάτωνα, αν και ουδέποτε γράφτηκε από εκείνον κάποιο καθαρά ποιητικό έργο. Ωστόσο, σε πολλά έργα του, όπως είναι ο «Φαίδρος», η «Πολιτεία», το «Συμπόσιο» εκφράζεται ρητά η εκτίμηση του φιλοσόφου προς την ποίηση κάνοντας μάλιστα μνεία λυρικών ποιητών, όπως της Σαπφούς και του Ανακρέοντος.¹⁹

Ταυτόχρονα, η φιλοσοφία για τον Πλάτωνα αποτελεί μια απόπειρα εξήγησης της πραγματικότητας, δια μέσου της αναγωγής αυτής, καθώς και των φαινομένων της, στις πρώτες τους αρχές. Συγκεκριμένα, ως φιλόσοφος της Ιστορίας, ο Πλάτων, ήδη στο νεανικό του έργο «Πρωταγόρας» διακηρύττει ότι η ιστορία της ανθρωπότητας χαρακτηρίζεται από την απόκτηση έγκαιρα τεχνικής, πρόσφορης για το βιοπορισμό, αλλά και από τη μη απόκτηση της πολιτικής. Μέσα από τον «Πρωταγόρα»- έργο των νεανικών χρόνων του φιλοσόφου- καθώς και μέσα από την «Εβδομη Επιστολή»- μεταγενέστερο έργο του Πλάτωνα- παρουσιάζεται και η αποστολή της φιλοσοφίας, η οποία δεν είναι άλλη από το να πληρώσει το κρίσιμο έλλειμμα στον πολιτισμό της ανθρωπότητας, που δεν είναι άλλο από τη στέρησή της από την αληθινή πολιτική.²⁰ Για τον Πλάτωνα, η φιλοσοφία είναι η μήτρα κάθε αλήθειας για τον άνθρωπο. Μόνο μέσα από τη φιλοσοφία, μπορεί ο άνθρωπος να φτάσει στην αλήθεια και κατ' επέκταση στο φως και στην πραγματική ευδαιμονία, σύμφωνα με το μεγάλο φιλόσοφο.

Όσο αφορά την πολιτική φιλοσοφία του Πλάτωνα, αυτή αντικατοπτρίζεται στο έργο του «Πολιτεία», στο οποίο οραματίζεται και σχεδιάζει την «ορθή πολιτεία», δυσεπίτευκτη, όπως ο ίδιος ομολογεί, αλλά εφικτή όπως επίμονα βεβαιώνει.²¹ Συγκεκριμένα, ο Πλάτων κατασκευάζει στο έργο του αυτό τέσσερις ιδεοτύπους πολιτικών κοινωνιών: την «τιμοκρατία», την «ολιγαρχία», τη «δημοκρατία» και την «τυραννίδα».²² Κάθε μία απ' αυτές τις «πολιτείες» ενέχει διαστροφή της «αρίστης πολιτείας» με ιδιαίτερο τρόπο, καθώς έχει τη δική της σύνθεση αξιών και τη δική της κοινωνική άρθρωση. Αντίθετα, η

¹⁹ Δεσποτόπουλου Κωνσταντίνου Ι. , «Φιλοσοφία του Πλάτωνος», Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον ερεύνης της ελληνικής φιλοσοφίας, Αθήνα 1997, σελ. 152

²⁰ Δεσποτόπουλου Κωνσταντίνου Ι. , «Φιλοσοφία του Πλάτωνος», Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον ερεύνης της ελληνικής φιλοσοφίας, Αθήνα 1997, σελ. 83

²¹ Δεσποτόπουλου Κωνσταντίνου Ι. , «Φιλοσοφία του Πλάτωνος», Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον ερεύνης της ελληνικής φιλοσοφίας, Αθήνα 1997, σελ. 86

²² Η κοινωνιολογική θεωρία των τυπικών μορφών «ημάρτημένων πολιτειών» που προαναφέρθηκαν, εξάιρεται κι από τον Karl Raimund Popper²², έναν από τους σημαντικότερους φιλοσόφους του 20^{ου} αιώνα.

«αρίστη πολιτεία» του Πλάτωνα είναι ακέραιη κι επιδιώκει την αμείλικτη εφαρμογή της δικαιοσύνης²³ ως ηθικής αρχής της κοινωνίας, καθώς και την άριστη δυνατή λύση κάθε κοινωνικού και πολιτικού προβλήματος.

β. Η φιλοσοφία του Πλάτωνα στο «Γοργία»

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η φιλοσοφία θεωρείται η γενική μήτρα της γνώσης, η οποία εμπεριέχει την ανάλυση κάθε ζητήματος, του οποίου είναι δυνατό ν' αποκτήσει στοχαστική μέριμνα ο άνθρωπος. Η ρητορική και η πολιτική, λοιπόν, αποτελούν δύο τέτοια ζητήματα, τα οποία εξετάζονται υπό το πρίσμα της φιλοσοφίας στο «Γοργία». Ειδικότερα, στο πλατωνικό αυτό έργο συζητείται η σύγκρουση της φιλοσοφικής ηθικής με τη ρητορική, με την πρώτη να υπερέχει τελικά. Στο τέλος της συζήτησης γίνεται αποδεκτό ότι είναι προτιμότερο να αδικείται κανείς παρά να αδικεί, ότι η δίκαιη τιμωρία είναι καλύτερη από την ατιμωρησία κι ότι πρέπει κανείς να είναι δίκαιος κι όχι απλά να τον παριστάνει. Η ρητορική οφείλει να υπηρετεί το δίκαιο, καθώς το δίκαιο υπερισχύει του αδίκου.²⁴

Αρχικά, ο Πλάτων μέσω της φιλοσοφίας κάνει μνεία του στοχασμού όλων των διαστάσεων της πραγματικότητας και θέτει ως αντικείμενο αναγωγής της, την πολιτική και τη ρητορική. Ειδικότερα, στο απόσπασμα 449a ο Σωκράτης ζητά επίμονα μια απάντηση από τον Γοργία σχετικά με το ποια ακριβώς είναι η τέχνη της ρητορικής, με τον τελευταίο να του απαντά πως η ρητορική είναι η τέχνη των λόγων. Φυσικά, η απάντηση αυτή δεν είναι επαρκής για να καλύψει το Σωκράτη, ο οποίος με τη γνωστή μαιευτική του μέθοδο (διαλεκτική συζήτηση, σταδιακή κι αυστηρή οριοθέτηση των εννοιών με απώτερο σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων διά της επαγωγής) προσπαθεί να κάνει το Γοργία ν' αποδεχτεί πως η ρητορική δεν είναι τίποτε άλλο από μία τέχνη πειθούς, η οποία δεν οδηγεί στην αλήθεια, αλλά αντίθετα οδηγεί στη χειραγώγηση του πλήθους μέσα από διάφορα τεχνάσματα. Κι εδώ ακριβώς έγκειται η διαφορά της ρητορικής από τη φιλοσοφία. Ο φιλόσοφος, σύμφωνα με το Σωκράτη, ενδιαφέρεται αποκλειστικά για την αναζήτηση της αλήθειας. Αντίθετα, η ρητορική δεν έχει αυτή τη δυναμική· η ρητορική ουσιαστικά αδιαφορεί για την αλήθεια κι επικεντρώνει στην τέχνη της πειθούς, την οποία χρησιμοποιεί η πλειονότητα των πολιτικών την περίοδο που διαδραματίζεται ο διάλογος, προκειμένου να ικανοποιήσει τα συμφέροντά της.

Γι' αυτό κι ο Σωκράτης –και κατ' επέκταση κι ο Πλάτων– απεχθάνεται καθετί που έχει σχέση με την πολιτική την περίοδο εκείνη. Ας μην λησμονείται, πως ο Πλάτων προερχόταν από οικογένεια που ασχολούταν με τα κοινά κι ενώ στα νεότερα χρόνια του επιθυμούσε την ενασχόληση με την πολιτική, η διαφθορά που έβλεπε να επικρατεί στην Αθήνα την περίοδο συγγραφής του διαλόγου, τον έκανε να μην επιθυμεί να εμπλακεί στον τομέα αυτό. Άλλωστε, όπως έχει προαναφερθεί, η «αρίστη πολιτεία» για τον

²³ Η έννοια του δικαίου και η ορθή εφαρμογή του αποτελεί ένα από τα βασικά θέματα συζήτησης και στο «Γοργία».

²⁴ Το θέμα αυτό θα συζητηθεί ξανά και στην «Πολιτεία» του Πλάτωνα.

Πλάτων είναι η πολιτεία όπου οι ηθικές αξίες και η εφαρμογή του δικαίου παίζουν πρωταρχικό ρόλο.

Η πολιτική εξεταζόμενη λοιπόν κι αυτή υπό το πρίσμα της φιλοσοφίας, απαιτεί αλήθεια και ήθος. Ωστόσο, όπως η ρητορική έτσι και η πολιτική της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου, βρίσκονται σε κρίση και οδηγούν την κοινωνία σε «σκοτεινά» μονοπάτια, όπου το «φως του σπηλαίου» που τόσο οραματίζεται ο Πλάτων δε βρίσκει «χαραμάδα» για να μπει. Συνεπώς, η κοινωνία δεν είναι ακόμα σε θέση ν' αντιληφθεί τη σημασία της φιλοσοφίας, η οποία οδηγεί στο «φως».

γ. Συσχέτιση γενικής πλατωνικής φιλοσοφίας με τη φιλοσοφία στο Γοργία

Έχοντας αναλύσει τόσο την εν γένει φιλοσοφία του Πλάτωνα όσο και τη φιλοσοφία του, όπως αυτή εκτίθεται στο «Γοργία», εύκολα διαπιστώνει κανείς πως ο Πλάτων είναι σταθερός στις απόψεις και στις θεωρίες του. Η αναζήτηση της αλήθειας ως προς τη ρητορική και την πολιτική, μέσω της φιλοσοφίας, είναι ο βασικός άξονας του πλατωνικού έργου.

Η ρητορική και η πολιτική «νοσούν» την περίοδο συγγραφής του «Γοργία». Γι' αυτό κι ο Πλάτων, διά στόματος Σωκράτη, επιχειρεί με το μοναδικό «φάρμακο» που διαθέτει, τη φιλοσοφία, ν' αναζητήσει το σκοπό και την αξία των δύο αυτών εννοιών, οι οποίες θ' αναλυθούν εκτενώς παρακάτω.

Το όραμα του Πλάτωνα για μία ιδανική πολιτεία, η οποία βασίζεται στη δικαιοσύνη και στην ηθική, απαντάται και στο «Γοργία», εκτός από την «Πολιτεία». Συγκεκριμένα, στο διάλογο του Σωκράτη με τον Καλλικλή, ο φιλόσοφος εκθέτει αναλυτικά όλες τις αρχές και τις αξίες που διέπουν την «αρίστη» κατά τον Πλάτωνα κοινωνία, ενώ αναφέρει αναλυτικά και τα χαρακτηριστικά ενός άξιου πολιτικού.

Συνεπώς, η γενική φιλοσοφία του Πλάτωνα απαντάται πλήρως και στο «Γοργία», μέσα από τους εκάστοτε διαλόγους του Σωκράτη με τους συνομιλητές του, οι οποίοι αναλύονται παρακάτω:

iv. Ανάλυση των επιμέρους διαλόγων του έργου

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αντιμετώπιση και η τεχνική που ακολουθεί ο Σωκράτης στους εκάστοτε διαλόγους του, η οποία φυσικά διαφέρει ανάλογα με το συνομιλητή του. Παρακάτω ακολουθεί μία εκτενής ανάλυση τόσο του λόγου του Σωκράτη όσο και των συνομιλητών του, καθώς και αναφορά στις τεχνικές πειθούς, που ακολουθεί ο φιλόσοφος σε κάθε του διάλογο:

α. Διάλογος Σωκράτη – Γοργία

- Ρητορική

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, βασικός άξονας της συζήτησης του Σωκράτη με το Γοργία είναι η Ρητορική. Για το λόγο αυτό, θα πρέπει πριν προχωρήσουμε, να ορίσουμε τι ακριβώς είναι η Ρητορική. Αρχικά, ως Ρητορική, γενικότερα, ορίζεται η τέχνη του λόγου, η οποία αναπτύχθηκε παράλληλα με την οργάνωση της κοινωνίας, συνυφασμένη με την πολιτική ελευθερία και τη δημοκρατία. Με δεδομένο ότι η ρητορική δεινότητα μπορεί ν' αποκτηθεί με τη σπουδή και τη μελέτη, η τέχνη της ρητορικής είχε ακριβώς σκοπό να διδάξει, σε όσους δε διέθεταν έμφυτη ευγλωττία, τα μέσα με τα οποία ο λόγος τους θα μπορούσε να γίνει κατάλληλος να τέρψει και να πείσει τους ακροατές. Ο ίδιος περίπου ορισμός δίνεται και από το Γοργία- μέσα από τις ερωτήσεις που του θέτει ο Σωκράτης- με τη διαφορά ότι ο μεγάλος αυτός ρήτορας δεν παραλείπει να τονίσει πως η δύναμη του λόγου έχει την ικανότητα να δυναστεύει. (ΓΟΡ: «*Με τη δυνατότητα τούτη δηλαδή θα έχεις δούλο βέβαια τον γιατρό, δούλο όμως και τον παιδοτρίβη*» 452e).

Ο Σωκράτης ξεκινά τη συζήτηση με τον Γοργία προκαλώντας τον να δώσει μία σύντομη απάντηση στις ερωτήσεις που θα του θέσει, ώστε μέσα από τις απαντήσεις του, να δώσει αντίστοιχα κι έναν ξεκάθαρο ορισμό της ρητορικής, της τέχνης που τόσο καλά ισχυρίζεται ότι κατέχει. (ΣΩ: «*Άραγε θα θελήσεις, Γοργία, όπως συζητάμε τώρα, άλλοτε να ρωτάς και άλλοτε ν' απαντάς, και ν' αφήσεις για αργότερα τη μακρά τούτη συζήτηση που άρχισε ο Πώλος; Μην πεις ψέματα σε ό,τι υποσχέθηκες, αλλά να δεχτείς ν' απαντήσεις σύντομα στην ερώτηση*» 449b)²⁵ Εκτός από το προκλητικό ύφος του Σωκράτη, που είναι εμφανές στον τρόπο με τον οποίο ξεκινάει την ερώτησή του, φαίνεται να τονίζει ιδιαίτερα τη λέξη «*σύντομα*», η οποία μάλιστα επαναλαμβάνεται αρκετές φορές κι αργότερα, κάνοντας ξεκάθαρο στον Γοργία πως πρέπει να είναι σύντομος, σαφής και ξεκάθαρος στις απαντήσεις του, αν επιθυμεί να κάνει έναν ουσιαστικό διάλογο μαζί του. ΣΩ: «*Κάνε μου λοιπόν επίδειξη της βραχυλογίας, κι άσε για άλλοτε τη μακρολογία*», με τον Γοργία να του απαντά «*Θα το κάνω, και δε θα μπορείς να πεις ότι άκουσες κανέναν να μιλάει πιο σύντομα*» 449c. Στο σημείο αυτό, θα μπορούσε να θεωρήσει κανείς πως ο Γοργίας προσπαθεί να παίξει το παιχνίδι του Σωκράτη και γενικότερα να του αποδείξει ότι κατέχει τόσο καλά το λόγο, που μπορεί ν' απαντά είτε σύντομα είτε αναλυτικά, αν αυτό του ζητηθεί.

Γενικότερα, μέσα από τη συζήτηση του Γοργία με το Σωκράτη γίνεται αντιληπτό πως ο ρήτορας από τους Λεοντίνους επιθυμεί ν' αποδείξει με κάθε τρόπο στο μέγα δάσκαλο ότι είναι ικανός ν' ανταπεξέλθει σε μία συζήτηση μαζί του· κάτι που φανερώνει ίσως και την ανασφάλεια που νιώθει απέναντι στο Σωκράτη. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικό πως ο Γοργίας αρκείται ν' απαντάει μονολεκτικά πολλές φορές, ενώ αρκετά συχνά φαίνεται να συμφωνεί με τον Σωκράτη, αν και στην ουσία όσα λέει ο φιλόσοφος έρχονται σε αντίθεση με όσα υποστηρίζει ο ίδιος. (ΓΟΡ: «*Μάλιστα*», «*Βεβαίως*» 450a, «*Έτσι φαίνεται*» 450b, «*Ναι*» 450c, «*Αλήθεια λες*» 450e, «*Σωστά νομίζεις, Σωκράτη*» 451a, «*Βεβαίως*» 453c «*Ναι*» 453c «*Βεβαίως*» 453c «*Ναι*» 453d, «*Βεβαίως*» 453e). Είναι, λοιπόν, εμφανές πως

²⁵ Πλάτων, «*Γοργίας (η περί ρητορικής)*», Κάκτος, Αθήνα 1993, σελ. 65

ο Γοργίας έχει αρχίσει να νιώθει αμήχανα, καθώς αδυνατεί ν' απαντήσει συγκεκριμένα στις ερωτήσεις του Σωκράτη. Θα μπορούσε μάλιστα να υποστηριχθεί ότι ο Σωκράτης είναι εκείνος που ουσιαστικά δίνει έμμεσα απαντήσεις στις ίδιες του τις ερωτήσεις, σχετικά με το τι ακριβώς είναι η Ρητορική.

Γιατί όμως ένας ρήτορας, ο οποίος, όπως ισχυρίζεται, κατέχει άριστα την τέχνη του λόγου, με την οποία «*πείθονται ακόμα και οι δικαστές στο δικαστήριο και οι βουλευτές στο βουλευτήριο*»/452e αδυνατεί ν' ανταπεξέλθει στη συζήτηση με το Σωκράτη; Γιατί, αφού σύμφωνα με τη γνωστή γοργία ρήση «*η τέχνη της πειθούς ξεπερνά όλες τις άλλες και είναι ασύγκριτα καλύτερη, επειδή όλα τα κάνει δούλους της με εκούσια υποταγή και όχι με βία*», ο Γοργίας αδυνατεί να πείσει το Σωκράτη πως η ρητορική είναι ανώτερη όλων των υπόλοιπων τεχνών; Θα έλεγε κανείς ότι ο Γοργίας εμφανίζεται στο διάλογο να μην έχει μια ιδιαίτερα ανεπτυγμένη θεωρία για τη Ρητορική, αγνοώντας πώς να την ορίσει και να την περιγράψει, αρκούμενος στη χρήση με αφηρημένων όρων. Μήπως ο Γοργίας δεν είναι, λοιπόν, τόσο καλός ρήτορας, όπως υποστηρίζει; Μήπως απ' την άλλη μεριά, ο Σωκράτης είναι τόσο δεινός φιλόσοφος, ώστε καταφέρνει με τη γνωστή «*μαιευτική*» του μέθοδο και το ειρωνικό του ύφος να φέρει σε «*αδιέξοδο*» τον Γοργία; Ή μήπως απλά ο Πλάτων δεν επιτρέπει στο Γοργία να υπερασπιστεί πραγματικά, κατά οποιονδήποτε τρόπο, την πεποίθησή του ότι η Ρητορική είναι τέχνη, και τον παρουσιάζει να κάνει αρκετά τακτικά λάθη στην επιχειρηματολογία του;

Η αλήθεια πιθανότατα βρίσκεται κάπου στη μέση. Βασική αρχή του Γοργία και γενικότερα των ρητόρων είναι πως κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει τίποτα με βεβαιότητα και πως η γνώση είναι πάντα σχετική· άποψη, η οποία έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη φιλοσοφία του Σωκράτη-και του Πλάτωνα φυσικά- η οποία πιστεύει στην αναζήτηση της μίας και μοναδικής αλήθειας. Ας μην ξεχνάμε ότι ο Γοργίας μπορούσε να πείσει για την τέχνη του τον απλό λαό, ο οποίος όμως δεν είχε τις ίδιες γνώσεις με το Σωκράτη. Γι' αυτό και ίσως εμφανίζεται διαλλακτικός στη συζήτηση μαζί του, γνωρίζοντας πως έχει έναν ιδιαίτερα δεινό συνομιλητή απέναντί του. Γενικότερα η αντιπαράθεση μεταξύ φιλοσοφίας και ρητορικής είναι κυρίαρχη τον 4ο αι. π.Χ., με κορυφαίες φυσιογνωμίες τον Πλάτωνα και τον Ισοκράτη.

Όσο αφορά τη βασική λειτουργία των ρητορικών σχημάτων, αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική. Συγκεκριμένα, ο ρόλος των «*σχημάτων*» είναι ο καλλωπισμός του λόγου. Ο λόγος που δεν έχει στοιχεία καλλωπισμού θυμίζει «*σχήμα*» (*figura*) που μπορεί να συγκριθεί με την κίνηση που διακρίνει το ζωντανό ανθρώπινο σώμα ή ένα άγαλμα από άλλα στατικά σώματα εκφράζοντας έτσι τη διάθεση του προσώπου, τα πάθη και τις συγκινήσεις του (Κοϊντιλιανός, *Institutio oratoria* 2.13.9).²⁶ Αξίζει, μάλιστα, ν' αναφερθεί πως η παράδοση αποδίδει τους πρώτους στοχασμούς για τα «*σχήματα*» στον Θρασύμαχο και στον Γοργία. Κάποια από τα σημαντικότερα ρητορικά σχήματα είναι η

αντίθεση, η μετωνυμία, η συνωνυμία, η μεταφορά, η παράφραση, η αλληγορία, η παρομοίωση, ο παραλληλισμός, η υπερβολή, το πολυσύνδετο και η λιτότητα.

Στο συγκεκριμένο πλατωνικό έργο-και ειδικότερα στο διάλογο Σωκράτη-Γοργία, συναντώνται κάποια ρητορικά σχήματα. Αρχικά, επικρατούν οι παρήχσεις. Ως παρήχηση νοείται το σχήμα λόγου κατά το οποίο δύο ή τρεις λέξεις που ηχούν παρόμοια εκφωνούνται η μία μετά την άλλη. (*«Η δυνατότητα να πείθεις με τα λόγια τους δικαστές στο δικαστήριο και τους βουλευτές στο βουλευτήριο και τους εκκλησιαστές στην εκκλησία...»*) Ταυτόχρονα, υπάρχουν κι αρκετές παρομοιώσεις στο συγκεκριμένο διάλογο, μέσα από τις οποίες ο Γοργίας επιθυμεί να παρομοιάσει τη ρητορική με τις τέχνες και τα αγωνίσματα (*«Πρέπει όμως, Σωκράτη, να χρησιμοποιεί κάποιος τη ρητορική όπως οποιοδήποτε άλλο αγώνισμα...»* 456d). Ωστόσο, λόγω του ότι στο μεγαλύτερο μέρος του διαλόγου ο Γοργίας αρκείται σε μονολεκτικές απαντήσεις, δεν υπάρχει ιδιαίτερη ποικιλία ρητορικών σχημάτων στο συγκεκριμένο διάλογο· γεγονός οξύμωρο θα έλεγε κανείς, καθώς οι καινοτομίες στη χρήση των ρητορικών σχημάτων, που εισήγαγε ο Γοργίας στις διαλέξεις του ήταν που του χάρισαν ίσως και την τόσο μεγάλη του φήμη. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός πως ορισμένοι αποκαλούσαν τη Ρητορική τέχνη κι ως Τέχνη του Γοργία.

β. Διάλογος Σωκράτη-Πώλου

- Συνέχεια της έννοιας της Ρητορικής

Ο Πώλος, μαθητής του Γοργία, διαπιστώνοντας ότι ο Σωκράτης μέσα από τις ερωτήσεις του έχει αρχίσει να φέρνει σε δύσκολη θέση το δάσκαλό του, αρχίζει να του επιτίθεται και να τον προκαλεί να συζητήσει μαζί του. (**ΣΩ:** *«Και συ λοιπόν προτρέπεις να σε ρωτάει κάθε φορά ο καθένας ό,τι θέλει, επειδή ξέρεις ν' απαντάς;»* **ΠΩΛ:** *«Μάλιστα»* 462b). Είναι εμφανές ότι ο Πώλος προσπαθεί να υποστηρίξει με ιδιαίτερο σθένος, πως η Ρητορική μπορεί να κατορθώσει ό,τι θέλει, με το Σωκράτη να δηλώνει αντίθετα με τη σειρά του ότι ο ρήτορας, όπως κι ο πολιτικός, έχει συμφέρον να θέλει και να επιδιώκει το δίκαιο και το αγαθό, διότι αλλιώς θα είναι δυστυχής. Επιθυμώντας ν' αντικρούσει το συγκεκριμένο επιχείρημα, ο Πώλος επικαλείται το παράδειγμα του βασιλιά της Μακεδονίας, του Αρχέλαου, ο οποίος, όντας βασιλιάς, δε θα μπορούσε παρά να είναι ευτυχής, μολονότι κατέκτησε το θρόνο με παράνομο τρόπο. (**ΠΩΛ:** *«Βλέπεις τούτον τον Αρχέλαο του Περδίκκα να είναι άρχοντας της Μακεδονίας;»* 470d). Μέσα από το επιχείρημα αυτό φαίνεται και η ηθική του Πώλου, η οποία έρχεται σε πλήρη αντίθεση με εκείνη του μεγάλου φιλοσόφου, μ' απότοκο συχνά να του μιλά με ιδιαίτερα προσβλητικό τρόπο, αμφισβητώντας μέχρι και την αντίληψή του. (**ΣΩ:** *«Θα καταλάβεις όμως αν σου απαντήσω; Σύμφωνα με τη δική μου αντίληψη, η ρητορική είναι απεικόνιση μέρους πολιτικής;»* 463d)

Όσο αφορά τα ρητορικά σχήματα, αυτά είναι διάχυτα στο συγκεκριμένο διάλογο. Συγκεκριμένα, ο Πώλος χρησιμοποιεί αρκετές φορές αναδίπλωση, στην οποία

επαναλαμβάνεται η αμέσως προηγούμενη λέξη. Στόχος της αναδίπλωσης είναι η έκφραση πάθους, η μετάδοσή του στον ακροατή και επιπλέον η έξαρση και προσέλκυση της προσοχής αυτού του τελευταίου. (ΠΩΛ: «*Ούτε εγώ ούτε εσύ ούτε άλλος κανείς*». 474c). Ταυτόχρονα, είναι εμφανές πως και ο Πώλος, όπως και ο δάσκαλός του ο Γοργίας, αρκείται στο ν' απαντά με μονολεκτικές φράσεις στο Σωκράτη. (ΠΩΛ: «*Βεβαίως*» 475a, «*Ναι*» 475b, «*Ναι*» 475d, «*Προφανώς*» 475d). Όλες αυτές οι μονολεκτικές απαντήσεις δείχνουν πως ο Πώλος έχει αρχίσει να χάνει την αυτοπεποίθησή του. Ένας μεγάλος ρήτορας δεν απαντά ποτέ μονολεκτικά, όμως. Αντίθετα, χρησιμοποιεί τις λέξεις με τον πιο έξυπνο τρόπο, ώστε να πείσει.

- Η σημασία της δικαιοσύνης

Όσο προχωράει η συζήτηση μεταξύ τους, ο Πώλος αρχίζει να γίνεται διαλλακτικότερος, καθώς δείχνει ν' αποδέχεται την άποψη του Σωκράτη, σύμφωνα με την οποία είναι καλύτερο ν' αδικείσαι παρά ν' αδικείς. Ειδικότερα, η άποψη αυτή εκφράζεται και στα πλατωνικά έργα «Κρίτων» (έργο που αφιέρωσε ο Πλάτων στο θάνατο του Σωκράτη) και «Πολιτεία». Ο Σωκράτης απαντά στον Κρίτωνα, όταν τον προτρέπει ν' αποδράσει ότι σε καμία περίπτωση δε θα πήγαινε ενάντια στους νόμους, που επέβαλαν την καταδίκη του, λέγοντας: «*Δεν πρέπει λοιπόν ο άνθρωπος να ανταποδίδει την αδικία ούτε να κάνει κακό σε κανέναν, ακόμη κι αν του κάνουν οι άλλοι ό,τι θέλουν. Πρόσεξε όμως, Κρίτων, μήπως, ενώ συμφωνείς σ' αυτά μαζί μου, τα παραδέχεσαι δίχως να τα πιστεύεις· γιατί το ξέρω καλά πως αυτά πολύ λίγοι θα τα βρουν σωστά και τώρα και στο μέλλον.*»(49 c-d)

Τι όμως εννοεί ο Σωκράτης λέγοντας πως το να βιώνεις την αδικία είναι καλύτερο από το ν' αδικείς τους άλλους; Τόσο ο Πλάτων όσο και ο Σωκράτης απορρίπτουν την ανταπόδοση του κακού. Ο δίκαιος άνθρωπος είναι κι ευτυχισμένος άνθρωπος, γιατί η ψυχή του είναι απαλλαγμένη από το βάρος της αδικίας. Στο σημείο αυτό, αξίζει ν' αναφερθεί πως οι άνθρωποι ως οντότητες όντας εριμμένοι στη διάστασή μας ως ατομικών υποκειμένων και ψυχικών οντοτήτων· είμαστε ριγμένοι υποχρεωτικά σε μια σχέση υποκειμένου-αντικειμένου. Είμαστε ως ατομικές υπάρξεις πάντοτε μια σχέση υποκειμένου αντικειμένου: μια ένταση υποκειμένου-αντικειμένου· μια ένταση εγώ και κόσμου²⁷. Συνεπώς, ο άνθρωπος υπάρχει μέσα από τη θέση του στην κοινωνία. Γι' αυτό και ο Σωκράτης θεωρεί ότι το ν' αδικείσαι καταστρέφει την ψυχή σου, καθώς η ψυχή δεν μπορεί μ' αυτό τον τρόπο να υπάρξει στο κοινωνικό σύνολο.

Παρόμοια στην «Πολιτεία» ο Πλάτων λέει ότι δικαιοσύνη είναι όταν ασχολείσαι με τη δουλειά σου και δεν ανακατεύεσαι στις υποθέσεις των άλλων. Σε ατομικό επίπεδο η δικαιοσύνη αφορά την ψυχή του ανθρώπου, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η οποία μάλιστα αποτελείται από τρία μέρη: το λογιστικό (λογική), το επιθυμητικό (επιθυμίες) και το θυμοειδές (συναισθήματα). Αντίστοιχα, η ιδανική πολιτεία, κατά τον Πλάτωνα, έχει τρεις τάξεις: τους δημιουργούς, τους φύλακες και τους φιλοσόφους-βασιλείς. Η

²⁷ Λαζαράτος Γιάννης «*Τέχνη, Φιλοσοφία, Αυτονομία. Η απελευθερωτική αποδοχή της θνητότητας*» Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2018, σελ. 45

δικαιοσύνη, λοιπόν, είναι τόσο η αρμονία ανάμεσα στα τρία μέρη της ψυχής, όσο και η αρμονία ανάμεσα στις τρεις τάξεις της πόλης όταν κυβερνούν οι φιλόσοφοι-βασιλείες, οι οποίοι έχουν εκπαιδευτεί, ώστε να γνωρίσουν τις Ιδέες και κυρίως την ανώτατη Ιδέα, την Ιδέα του Αγαθού.²⁸

γ. Διάλογος Σωκράτη-Καλλικλή

- Πολιτική

Ο Καλλικλής, βλέποντας τον Πάλο ν' αδυνατεί να υπερασπιστεί τις απόψεις του, όπως κι ο Γοργίας, παρεμβαίνει στη συζήτηση, κατηγορώντας μάλιστα το Σωκράτη, για έπαρση κι απόπειρα δημαγωγίας. (*«Σωκράτη μου δίνεις την εντύπωση πως επαίρεσαι με τα λόγια σου, σαν να είσαι στ' αλήθεια δημόσιος ρήτορας»*, 482d *«Πραγματικά, Σωκράτη, με τρόπο πειστικό και δημαγωγικό...»* 482e). Για το λόγο αυτό, ο Καλλικλής αναλαμβάνει δράση εκθέτοντας τις δικές του απόψεις μέσα από έναν αρκετά μεγάλο μονόλογο, φέρνοντας στο προσκήνιο του θέμα της πολιτικής.

Αρχικά, ο Καλλικλής, θεωρεί πως ο υπέρτερος είναι εκείνος, ο οποίος πρέπει να άρχει της πόλης, και δικαίως πλεονεκτεί του κατώτερου. *«Η ίδια η φύση όμως φανερώνει, νομίζω, τούτο, ότι δηλαδή είναι δίκαιο ο καλύτερος να πλεονεκτεί του χειρότερου και ο δυνατότερος του αδυνατότερου»* 483d. Για το ρήτορα, το μόνο δίκαιο που πρέπει να έχει εφαρμογή στην κοινωνία είναι το δίκαιο της φύσης. Φυσικά, η άποψη αυτή έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το Σωκράτη, ο οποίος θεωρεί ότι, έγνοια και φροντίδα του άξιου πολιτικού ηγέτη πρέπει να είναι: *«πώς θα ενσταλάξει στη συνείδηση των πολιτών την αρετή της δικαιοσύνης, πώς θα τους απαλλάξει από τη ροπή προς την αδικία, πώς θα τους φρονηματίσει, πώς θα τους απομακρύνει από τη διαφθορά, πώς θα τους καταστήσει γενικώς ενάρετους, πατάσσοντας το κακό»*. Για το Σωκράτη, μόνο η εφαρμογή και η υπακοή στους νόμους μπορεί να δημιουργήσει μια υγιή και δίκαιη κοινωνία.

Στο σημείο αυτό, θα μπορούσε να θεωρηθεί πως η άποψη του Καλλικλή είναι ιδιαίτερα κυνική κι αυταρχική, καθώς με αυτή του τη γνώμη αρνείται ουσιαστικά την ισότητα των ανθρώπων. Πώς είναι δυνατόν να θεωρείται κάποιος άνθρωπος ανώτερος κάποιου άλλου; Ο νόμος της φύσης μπορεί να έχει εφαρμογή μόνο στα άγρια ζώα, όχι όμως στους ανθρώπους. Άλλωστε, οι νόμοι είναι εκείνοι που διαχωρίζουν την ανθρώπινη κοινωνία από την κοινωνία των ζώων. Χωρίς νόμους, η κοινωνία δε θα μπορούσε ποτέ να λειτουργήσει. Οπότε, ο Σωκράτης σωστά μιλώντας.

Ταυτόχρονα, ο Καλλικλής χρησιμοποιεί έναν ιδιαίτερα προσβλητικό λόγο απέναντι, αφήνοντας μάλιστα αιχμές ακόμη και για την ηλικία του. (*«Αν όμως ασχοληθεί περισσότερο του δέοντος, η φιλοσοφία γίνεται καταστροφή των ανθρώπων. Αν δηλαδή φιλοσοφεί και πέρα από την κατάλληλη ηλικία...»* 484d, *«Αν όμως ως ηλικιωμένος πια ο άνθρωπος συνεχίζει να φιλοσοφεί, τότε το πράγμα γίνεται γελοίο»* 485b) Με τον τρόπο

²⁸ <https://www.lecturesbureau.gr/1/what-is-the-best-way-of-life-3030/>

αυτό, ο Καλλικλής θέλει να πει στο Σωκράτη πως η μεγάλη ηλικία του δεν του επιτρέπει να φιλοσοφεί, καθώς συχνά το γήρας θολώνει τις σκέψεις. Φυσικά με τον τρόπο του αυτό δείχνει έλλειψη σεβασμού προς έναν αντικειμενικά μεγάλο φιλόσοφο, ενώ φανερώνει και την οργή του προς εκείνον.

Ακόμη, ο Καλλικλής λέγοντας *«Τώρα, δηλαδή, αν κάποιος πιάσει εσένα ή κάποιον από αυτούς και σε οδηγούσε στη φυλακή λέγοντας πως διέπραξες αδικίες, ενώ δε διέπραξες... θα καταδικαζόσουν σε θάνατο, αν ήθελε να σου επιβάλει θανατική ποινή»* προοικονομεί το τέλος του Σωκράτη, καθώς όπως είναι γνωστό οι Αθηναίοι καταδίκασαν σε θάνατο το μεγάλο αυτό φιλόσοφο.

Παράλληλα, ο Πλάτων, δια στόματος Σωκράτη, ασκεί σφοδρή κριτική στον Περικλή. Συγκεκριμένα, ο Σωκράτης κατηγορεί τον Περικλή ότι έκανε τους Αθηναίους νωθούς, δειλούς, φλύαρους και φιλάργυρους δίνοντάς τους μισθό για τη συμμετοχή τους στα κοινά. Δεν τους βοήθησε να γίνουν καλύτεροι αλλά αγριότεροι, αφού κοντά στο τέλος της ζωής του παρ' ολίγο να καταδικαστεί ακόμα και ο ίδιος σε θάνατο.²⁹

Η πολιτική τόσο για τον Πλάτωνα όσο και για το Σωκράτη συνιστά μία έννοια που μόνο υπό το πρίσμα της φιλοσοφίας μπορεί να προσδιοριστεί. Ο ορθός πολιτικός, λοιπόν, είναι εκείνος που απαλλαγμένος από ηδονές και αλαζονεία γίνεται κυρίαρχος του εαυτού του, ακολουθώντας το δρόμο της σωφροσύνης. Σε αντίθεση με την άποψη του Καλλικλή, ο οποίος θεωρεί ως ευτυχισμένο και κυρίαρχο άνθρωπο εκείνον που αφήνεται στις επιθυμίες του κι απολαμβάνει τις ηδονές του. Κι εδώ τίθεται φυσικά από το Σωκράτη το εξής ερώτημα: «Πες μου όμως και τώρα, υποστηρίζεις ότι ευχαρίστηση και καλό ταυτίζονται ή υπάρχει κάποια ευχαρίστηση που δεν είναι καλή;» Και στο σημείο αυτό, ουσιαστικά αρχίζουν τ' αντιθετικά σχήματα των εννοιών του καλού και του κακού.

Ο Σωκράτης αρχίζει στο σημείο αυτό, λοιπόν, μία συζήτηση σχετικά με τον ορισμό του καλού και του κακού. Συγκεκριμένα, αναφέρει: *«Λέω λοιπόν ότι, εφόσον η σώφρων ψυχή είναι καλή, αυτή που υφίσταται τα αντίθετα από τη σώφρονα είναι κακή· αυτή είναι η άφρων και ακόλαστη»* 507b. Μέσα από τη φράση του αυτή, θα μπορούσε εύκολα να ισχυριστεί κανείς πως η σωφροσύνη αποτελεί για τον φιλόσοφο τη μέγιστη αρετή, η οποία οδηγεί στο καλό και κατ' επέκταση στο σωστό. Μόνο η γνώση μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο στην κατανόηση και μετ' έπειτα στην πράξη ενάρετων πράξεων. *«Ουδείς εκών κακός»* αναφέρει ο Σωκράτης στον «Πρωταγόρα» 358d, ενώ στην «Πολιτεία» αναφέρεται η φράση: *«Οὐ γὰρ ἐκὼν ἀμαρτάνει»*. Η άγνοια είναι για το Σωκράτη η πηγή του κακού και κατ' επέκταση της ακολασίας, η οποία οδηγεί με τη σειρά της στην ακολασία.

Ο συγκεκριμένος διάλογος – ο οποίος αποτελεί και τον τελευταίο διάλογο του έργου ολοκληρώνεται με τα εξής λόγια του Σωκράτη: *«Ας χρησιμοποιήσουμε λοιπόν ως καθοδηγητή τα ορθά συμπεράσματα που σχηματίστηκαν σήμερα, τα οποία μας δηλώνουν ότι τούτος είναι ο άριστος τρόπος ζωής, με την άσκηση δηλαδή της δικαιοσύνης και των άλλων αρετών να ζούμε και να πεθαίνουμε. Ας τον ακολουθήσουμε λοιπόν και ας*

²⁹ Φυσικά ο Περικλής υπήρξε αδιαμφισβήτητος ένας σπουδαίος πολιτικός, ο οποίος συνέβαλε στην εξέλιξη των Αθηναίων.

προτρέπουμε και τους άλλους, όχι με τον λόγο εκείνο, στον οποίο πιστεύεις εσύ και με παρακινείς, γιατί δεν έχει, Καλλικλή, καμία αξία» 527e. Ο Πλάτων επιλέγει να τελειώσει με λόγια του Σωκράτη το διάλογο, για να μείνει στο μυαλό του αναγνώστη η παραπάνω άποψη, η οποία φυσικά ταυτίζεται και με τη δική του. Ο Σωκράτης, όπως κι ο Πλάτων, δε δίνουν καμία απολύτως αξία στη ρητορική και θεωρούν ανάξιους και κατώτερους τους ρήτορες, που χρησιμοποιούν το λόγο και τα τεχνάσματά τους ως «όπλα» για να χειραγωγήσουν τον αθηναϊκό λαό. Κι αυτό ακριβώς είναι που θέλει να συνειδητοποιήσουν τόσο οι ακροατές των παραπάνω διαλόγων, όσο και οι μετ' έπειτα αναγνώστες. Γι' αυτό κι επιλέγει τα συγκεκριμένα λόγια του Σωκράτη ως κατακλείδα του έργου του.

v. Ενότητα και συνοχή των διαλόγων

Εύστοχα θα μπορούσε ν' αναρωτηθεί κανείς αν συνδέονται μεταξύ τους τα θέματα των διαλόγων ή αν πρόκειται για τρεις τελείως διαφορετικές μεταξύ τους συζητήσεις; Υπάρχουν ιδέες που αναπαράγονται; Υπάρχουν απαντήσεις που ολοκληρώνονται από τον ένα διάλογο στον άλλον;

Έχοντας αναλύσει λοιπόν κάθε διάλογο χωριστά, συμπεραίνεται πως συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους, καθώς σε όλους τους διαλόγους συζητεί ο Σωκράτης, έχοντας κάθε φορά ως γνώμονα την αναζήτηση της μίας και μοναδικής αλήθειας. Η συνοχή ανάμεσα στους διαλόγους είναι εμφανής, καθώς υπάρχει κλιμάκωση, πηγαίνοντας από το έλασσον θέμα στο μείζον. Αρχικά, ο Σωκράτης συζητεί με το Γοργία ως προς τη σημασία και την αξία της ρητορικής τέχνης, στη συνέχεια με τον Πώλο, σχετικά με την έννοια της δύναμης, της αρετής και της ευδαιμονίας, και τέλος με τον Καλλικλή, οπότε ο διάλογος κορυφώνεται, αποκαλύπτοντας πως πραγματικό αντικείμενο της όλης διερεύνησης ήταν η ίδια η ζωή, ο σωστός τρόπος του ζήν και ο προορισμός του ανθρώπου.³⁰

Οι διάλογοι αυτοί, λοιπόν, μπορούν να νοηθούν ως ένα είδος φιλοσοφικής ασκήσεως, το οποίο οδηγεί στη διαμόρφωση μιας συντεταγμένης φιλοσοφικής θεώρησης των πραγμάτων. Ποια είναι όμως αυτή η φιλοσοφική θεώρηση; Μα φυσικά, η αναζήτηση της αλήθειας ως προς της έννοιες της Ρητορικής και της Πολιτικής, μέσα από αντιθετικές κάθε φορά απόψεις. Ας σημειωθεί πως ο «Γοργίας», μελετήθηκε από Χριστιανούς διανοητές των νεότερων χρόνων και από άλλους θιασώτες της ηθικής φιλοσοφίας, τους οποίους έθελξαν η διακήρυξη των αρχών του φιλοσόφου για την αρετή, η κριτική του δημαγωγικού πνεύματος και η για άλλη μια φορά λαμπρή εικονογράφηση της προσωπικότητας του Σωκράτη.³¹

³⁰ Πλάτων, «Γοργίας (η περί ρητορικής)», Κάκτος, Αθήνα 1993, σελ. 48

³¹ Πλάτων, «Γοργίας (η περί ρητορικής)», Κάκτος, Αθήνα 1993, σελ. 53

vi. Η Σωκρατική μαιευτική μέθοδος

Είναι χαρακτηριστικό πως ο Σωκράτης, στους πλατωνικούς διαλόγους, δεν αποφαίνεται ο ίδιος εκ των προτέρων, δεν παραθέτει ο ίδιος εξαρχής κάποια θεωρία ή άποψη. Αντίθετα, όλη η διανοητική προσπάθεια της συζήτησης στρέφεται στο να εξαχθεί η σωκρατική άποψη από τον αντίπαλο. Πρόκειται για αυτό που ο ίδιος ο Σωκράτης ονόμαζε μαιευτική.³² Για τον Σωκράτη, όπως και για τον Πλάτων, η γνώση είναι ανάμνηση. Ο άνθρωπος, δηλαδή, γνωρίζει την Ιδέα και ο ρόλος του φιλοσόφου έγκειται στο να «εκμαιεύσει» από τον άνθρωπο αυτό που ήδη γνωρίζει, χρησιμοποιώντας συγκεκριμένες ερωτήσεις.

Γιατί όμως η «μαιευτική μέθοδος» είχε τόσο μεγάλη επιτυχία; Πώς κατάφερνε ο Σωκράτης βασιζόμενος σ' εκείνη να οδηγήσει το συνομιλητή του στη γνώση και στην αλήθεια; Αρχικά, η μέθοδος αυτή βασιζόταν στον επαγωγικό συλλογισμό, καθώς ξεκινώντας από συγκεκριμένα παραδείγματα προσπαθούσε να οδηγήσει το συνομιλητή του στην εξαγωγή καθολικών συμπερασμάτων. Μέσα από συγκεκριμένες, ερωτήσεις δηλαδή, προσπαθούσε να δημιουργήσει αμφιβολίες στους συνομιλητές του για τα όσα πίστευαν, ώστε σιγά σιγά να οδηγηθούν σ' ένα ασφαλές καθολικό συμπέρασμα, βασιζόμενο φυσικά πάντα στη λογική.

Ωστόσο, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς στο σημείο αυτό μάλιστα, πως αν κι ο ίδιος ο Σωκράτης κατακρίνει τις μεθόδους πειθούς των ρητόρων, η Σωκρατική «μαιευτική» μέθοδος αποτελεί κι εκείνη με τη σειρά της μια τεχνική πειθούς, καθώς ο φιλόσοφος προσπαθεί να οδηγήσει τους συνομιλητές του σ' εκείνο που ο ίδιος θεωρεί σωστό. Ας μην ξεχνάμε, πως ο Σωκράτης προσπαθούσε συχνά θέτοντας ερωτήσεις στους συνομιλητές του να τους φέρει σε δύσκολη θέση, ώστε ν' αποδείξει την αδυναμία των επιχειρημάτων τους. Πράγμα που κάνει και στο «Γοργία». Συγκεκριμένα, ο Σωκράτης, ως φιλόσοφος, επικεντρώνεται στο συγκεκριμένο πλατωνικό έργο στην αναζήτηση του ορισμού της τέχνης της Ρητορικής, καθώς και στον προσδιορισμό της έννοιας του δικαίου και του ορθού πολιτικού. Είναι εμφανές, δηλαδή, πως κύριο ενδιαφέρον του Σωκράτη αποτελεί ο άνθρωπος και κατ' επέκταση, η κοινωνία, της οποίας αυτός αποτελεί μέρος. Για τον μεγάλο αυτό δάσκαλο, μόνο η αναζήτηση της αλήθειας μπορεί να δημιουργήσει έναν υγιή άνθρωπο και κατ' επέκταση μια υγιή κοινωνία.

Ο άνθρωπος που ισχυριζόταν πως το μόνο πράγμα που γνωρίζει ήταν η ίδια του η άγνοια, σημάδεψε οριστικά την πορεία της φιλοσοφίας υποδεικνύοντας πως η λογική σκέψη κι όχι οι αισθήσεις είναι ο μοναδικός οδηγός προς την αλήθεια, προς το καθολικό και το αιώνιο.

³² <https://www.solon.org.gr/2016/09/15/sokratis-dialektiki-maievtiki-eironeia-i-epagogiki-methodos-kai-i-ithiki>

vii. Σύγκριση του ρητορικού με το φιλοσοφικό λόγο

Με βάση όσα έχουν αναλυθεί παραπάνω, θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως η ρητορική μόνο υπό το πρίσμα της φιλοσοφίας είναι δυνατό να λειτουργήσει προς όφελος της κοινωνίας. Η ρητορική μπορεί να οδηγήσει στην αλήθεια, μόνο αν ασκείται με ηθικό τρόπο αποδεχόμενη ότι υπάρχει μία και μοναδική αλήθεια. Συγκεκριμένα, στο Γοργία τα όρια δράσης της φιλοσοφίας και της ρητορικής είναι δυσδιάκριτα. Η εμπειρική πραγματικότητα είναι το πεδίο γνώσης του ρήτορα, η πειστικότητα όμως των λόγων του, των ψευδών και απατηλών συγκεκριμένα λόγων, ανάγεται στην αρχαϊκή ποίηση και εντοπίζεται κυρίως στην Θεογονία του Ησίοδου.³³ Η κατάδηλη ανάγκη συνύπαρξης της πολιτικής φιλοσοφίας με τον ρητορικό λόγο θα αποσαφηνίσει τα σκοτεινά σημεία, θα βγάλει από τη σύγχυση την κοινωνία, ώστε να καταστεί δυνατός ο διάλογος ανάμεσα στην ηθική φιλοσοφία και τη ρητορική, ιδιαίτερα της πολιτική και να επιτευχθεί η ηθική ανάταση των πολιτών. Η ουσία όλων έγκειται στο γεγονός ότι η αλληλεπίδραση των δύο επιστημών είναι μια πραγματικότητα στην δημοκρατική Αθήνα των κλασικών χρόνων και αποτελεί μια αθηνοκεντρική σύλληψη.

³³ Σπαθάρας, Γ.Δ. Τάτση, Α. 1998: σελ. 67

Γ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Έχοντας αναλύσει εκτενώς τις έννοιες και το λόγο της ρητορικής, της πολιτικής και της φιλοσοφίας, παραθέτοντας συγκεκριμένα αποσπάσματα από το «Γοργία», εύλογα καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως η φιλοσοφία είναι η απαρχή της συστηματικής σκέψης και η «μητέρα» των επιστημών. Γι' αυτό και ίσως ο τίτλος της συγκεκριμένης εργασίας θα μπορούσε να κριθεί ασύμμετρος, καθώς ο Πλάτων λειτουργών στοχαστικά προσεγγίζει τις έννοιες της ρητορικής και της πολιτικής με όρους φιλοσοφικούς. Ταυτόχρονα, στο πλατωνικό αυτό έργο προσδιορίζονται βασικά ζητούμενα της φιλοσοφίας, όπως αυτά της ηθικής και του δικαίου, στα οποία βασίζεται η υγιής, κατά τον Πλάτωνα, μορφή κοινωνικής οργάνωσης. Ο Πλάτων, καταγράφοντας τα λόγια του δασκάλου του, Σωκράτη, προσπαθεί να αφήσει ως κληροδότημα στις επόμενες γενεές, αξίες, πάνω στις οποίες πρέπει να βασίζεται η κοινωνική συνύπαρξη στο επίπεδο της πόλης.

Ο Πλάτων ως αυστηρός κριτής της Ρητορικής και κατ' επέκταση των ρητόρων, δεν αφήνει περιθώρια στο Γοργία, τον Πώλο και τον Καλλικλή ν' αντικρούσουν τις απόψεις του Σωκράτη. Συχνά, εμφανίζονται και οι τρεις ν' απαντούν μονολεκτικά στις ερωτήσεις του Σωκράτη, γεγονός που οφείλεται είτε στην αδυναμία τους να χειριστούν το λόγο, που τόσο καλά ισχυρίζονται ότι κατέχουν, είτε ο Πλάτων προσπαθεί να τους παρουσιάσει ως ανίκανους να υπερασπιστούν τις απόψεις τους με επιχειρήματα. Είναι λογικό ο Πλάτων να επιθυμεί να παρουσιάσει ως μοναδικό γνώστη της αλήθειας το δάσκαλό του, που τόσο πολύ θαυμάζει. Σε κάθε περίπτωση όμως, ο Πλάτων επιχειρεί να καταγράψει τρεις βασικές θέσεις, οι οποίες αναπτύσσονται μέσα από τρεις ιδιαίτερα εποικοδομητικούς διαλόγους, αντιθετικούς ως προς τον τρόπο προσέγγισης θα έλεγε κανείς, βασισμένοι όμως πάντα σ' ένα κοινό συμπέρασμα.

Ο βασικός πυλώνας της συνδιάλεξης του Σωκράτη με του παραπάνω ρήτορες είναι οι συνέπειες της διαφθοράς τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο· συνέπειες, οι οποίες βαρύνουν την ψυχή του ανθρώπου ακόμη και μετά θάνατο. Συγκεκριμένα, ο Σωκράτης αφηγούμενος τον εσχατολογικό μύθο περί θανάτου, επιθυμεί ν' αποδείξει πως η επίγεια δόξα, οι τιμές και η εφήμερη δύναμη δεν επαρκούν για ν' απομακρύνουν τη θεϊκή τιμωρία. Φυσικά, στο σημείο αυτό είναι εμφανής κι ο Πλατωνικός λόγος, ο οποίος απηχεί τον Ορφισμό.

Ο «Γοργίας» με τη μεγάλη έκτασή του, τα έντονα συναισθήματα στα οποία υποβάλλει και την αμεσότητα του ύφους φανερώνει «εν θερμώ» συγγραφή από τον πιθανότατα νεαρό Πλάτωνα. Αυτό επιβεβαιώνεται κι από τον τρόπο, με τον οποίο προσπαθεί ν' αναδείξει το Σωκράτη ως «νικητή» κάθε διαλεκτικής «μονομαχίας». Ωστόσο, αν και ο Πλάτων δε βρίσκεται ακόμη στην ωριμότητα του αριστουργηματικού «Πρωταγόρα», δηλώνει τις αρετές της γραφής του και τη στοχαστική του ευρύτητα, η οποία είναι αδύνατο να αμφισβητηθεί.

Θα έλεγε κανείς, πως ο «Γοργίας» είναι πιο επίκαιρος από ποτέ. Σε μία κοινωνία, όπου η πολιτική διαφθορά και η αδικία αποτελούν καθημερινά φαινόμενα, σε μία κοινωνία όπου η αμάθεια «έχει καταδικάσει τον κόσμο στο σκότος», όπου η πλειονότητα των πολιτικών

προσπαθεί με τεχνάσματα πειθούς να χειραγωγήσει το λαό, όπως ακριβώς και οι ρήτορες του πλατωνικού έργου, ο «Γοργίας» έρχεται να υπενθυμίσει ότι η αναζήτηση της αλήθειας είναι ο μόνος τρόπος για να φτάσουμε στο «φως».

Δ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- I. Βιλάμοβιτς, «Πλάτων, τα χρόνια της ωριμότητας», Κάκτος, Αθήνα 2006
- II. Δεσποτόπουλου Κωνσταντίνου I. , «Φιλοσοφία του Πλάτωνος», Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον ερεύνης της ελληνικής φιλοσοφίας, Αθήνα 1997
- III. Ζήτρος Κωνσταντίνος, Μαυρόπουλος Γ. Θεόδωρος, «Ξενοφώντειος Σωκράτης Α΄ Απομνημονεύματα», Εκδόσεις Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2019
- IV. Λαζαράτος Γιάννης «Τέχνη, Φιλοσοφία, Αυτονομία. Η απελευθερωτική αποδοχή της θνητότητας», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2018
- V. Πλάτων, «Γοργίας (η περί ρητορικής)», Κάκτος, Αθήνα 1993
- VI. Πλάτων, «Φίληβος»
- VII. Σπαθάρας, Γ.Δ. Τάτση, Α. 1998: 67 κ.ε.
- VIII. Popper “The Open Society I. Plato” (έκδοση 5^η), Popper
- IX. W. Guthrie «Οι Έλληνες φιλόσοφοι από το Θαλή ως τον Αριστείδη» Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, Αθήνα, 2^η έκδοση
- X. <https://www.lecturesbureau.gr/1/what-is-the-best-way-of-life-3030/>
- XI. <https://www.solon.org.gr/2016/09/15/sokratis-dialektiki-maievtiki-eironeia-i-epagogiki-methodos-kai-i-ithiki>